

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu

**Współczesne dyskursy
– rodzaje, analiza i badania (cz. II)**

pod redakcją
Grzegorza Adama Ziętali

Nowy Sącz 2025

Redaktor Naukowy

dr Grzegorz Adam Ziętała

Recenzje

dr hab. Artur Czapiga, prof. UR; dr hab. Ewa Dźwierzynska, prof. UR;
dr hab. Roman Gawarkiewicz, prof. US; dr Jarosław Hetman;
dr Sławomir Kuźnicki; dr Katarzyna Papaja; dr hab. Joanna Skolik, prof. UO;
dr hab. Agnieszka Uberman, prof. UR

Redaktor Techniczny

dr Tamara Bolanowska-Bobrek

© Copyright by Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2025

ISBN 978-83-67661-66-9

Wydawca

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: sog@ans-ns.edu.pl
www.ans-ns.edu.pl

Adres redakcji

Wydawnictwo Naukowe Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: wn@ans-ns.edu.pl, tbolanowska@ans-ns.edu.pl
wydawnictwo.ans-ns.edu.pl

Druk

Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
ul. Lwowska 143, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 441 02 88, e-mail: biuro@novasandec.pl

IX. ROSYJSKI DYSKURS HISTORYCZNY KOŃCA XX I POCZĄTKU XXI WIEKU (NA MATERIALE PROKREMŁOWSKIEGO PODRĘCZNIKA DO HISTORII ROSJI DLA SZKÓŁ ŚREDNICH) (*Grzegorz Adam Ziętała*¹)

Streszczenie

W rozdziale przedstawione zostaną cechy rosyjskiego dyskursu historycznego i roli historii w edukacji społeczeństwa końca XX i początku XXI wieku na materiale prokremłowskiego podręcznika do historii Rosji dla uczniów szkół średnich oraz koncepcji nauczania historii według Putina. W tekście omówiono cechy dyskursu historycznego obejmującego okres ZSRR w latach 1945-1991 i Federacji Rosyjskiej w latach 1992-2022.

Summary

This chapter will explore the characteristics of Russian historical discourse and the role of history in educating society in the late 20th and early 21st centuries, drawing on material from a pro-Kremlin Russian history textbook for high school students and Putin's approach to teaching history. The text discusses the characteristics of historical discourse encompassing the Soviet period from 1945 to 1991 and the Russian Federation from 1992 to 2022.

Wprowadzenie

Każda władza autorytarna lub taka, która do niej aspiruje, manipuluje faktami historycznymi – dostosowuje je pod własne interesy, próbuje tworzyć w ten sposób wspólnotę przeciwko wymyślonemu wrogowi. Rosja ma w tym aspekcie długie tradycje, ale mistrzostwo osiągnęła w Rosji putinowskiej. Jak podkreśla M. Domańska (2019):

na rosyjską politykę historyczną składają się idee i działania mające kształtować pamięć zbiorową i dyskurs historyczny w sposób odpowiadający politycznym interesom rządzących. Działania te są realizowane przez organy państwa, media państwowe, część środowisk naukowych oraz sieć organizacji społecznych, finansowanych przez państwo lub okołokremłowski biznes. Polityka historyczna ma być jednym z narzędzi legitymizacji autorytarnego reżimu.

Celem tekstu jest scharakteryzowanie współczesnego rosyjskiego dyskursu historycznego i wskazanie w nim sposobów wykorzystywania historii w kremłowskiej retoryce. Przyjęta dla potrzeb danego badania hipoteza badawcza brzmi: rosyjski dyskurs historyczny jest przykładem manipulowania historią, szerzenia feke newsów, jest w pełni podporządkowany narracji kremłowskiej. Zastosowaną metodą badawczą jest analiza 72 tekstów: dekretu W. Putina „Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области исторического воспитания” [O zatwierdzeniu Podstaw polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w dziedzinie edukacji

¹ Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu.

historycznej] z 2024 roku i jego wypowiedzi – 4 cytaty, a także 68 cytatów z podręcznika do nauczania historii В. Р. Мединский, А.В. Торкунов, „История России. 1945 год – начало XXI века. Учебник. 11 класс. Базовый уровень”. Москва 2023) [W. Miedinski, A. Torkunow, „Historia Rosji. 1945 rok – początek XXI wieku. Podręcznik dla 11 klasy. Poziom podstawowy”. Moskwa 2023], nazywany dalej „podręcznikiem Miedinskiego”. Przeanalizowany okres historii Rosji dotyczy lat 1945-2022.

Podstawowym problemem badawczym jest stan i jakość debaty historycznej we współczesnej Rosji. Badanie to pozwoliło na określenie, jakiej narracji historycznej, jakich zwrotów, retoryki, sposobów manipulacji i fake newsów używa prezydent Rosji i jego wierny wyznawca – polityk, historyk, negocjator i autor podręcznika do historii Rosji.

I. Pojęcie dyskursu historycznego

Dyskurs historyczny to dyskurs opisu dziejów państw, narodów, cywilizacji czy społeczeństw (Barańska-Szmitko, 2021, s. 163). Nieodłącznymi elementami dyskursu historycznego są wydarzenia i ich uczestnicy, a także kontekst, który stanowią okoliczności, wydarzenia im towarzyszące, tło, ocena uczestników, informacja o relacji dyskursu wobec wydarzeń² (Дюка, 2005, s. 70). Jego cechą powinna być zawsze precyzja w doborze faktów, ich logiczne uporządkowanie, bo dyskurs ten ma dostarczyć wiedzy historycznej. Styl zaś powinien zawsze mieć charakter narracyjny (Ibidem, s. 71).

Dyskurs historyczny często związany jest z narracją narodową, dostosowywaną pod potrzeby polityków. Stąd różne podejścia do tych samych faktów, gdyż różne są „potrzeby” narodowej narracji danego kraju. Jak zauważają G. Gizatowa i O. Iwanowa: „w narracji narodowej cechy typowe dla narracji są bardziej wyraziste. Przede wszystkim należy zaznaczyć nierozzerwalny związek narracji narodowej z mitem, świadomością mitologiczną” (Гизатова, Иванова, с. 168). Mit dla niektórych jest częścią narracji, a dla innych narracja jest częścią mitu. Zawsze jednak i mit, i narracja są narzędziami do poznania przeszłości oraz teraźniejszości ludzi (Ibidem, s. 168).

Dyskurs historyczny powinien być obiektywny, ale:

historii obiektywnej nie ma i nie może być [...]. Historia subiektywna też jest niemożliwa: historyk pisze swoje prace w określonej sytuacji historycznej; jest żywą istotą, na którą wpływ mają takie czynniki jak zdobyte wykształcenie, szkoła naukowa, ideologia itp. Faktycznie realizm historyczny ma charakter subiektywno-obiektywny: to, co historyk nazywa realizmem historycznym, to jego wyobrażenie, które traktuje jako rzeczywistość (Дятлова, s. 277).

Minjar-Biełoruczewa zwraca uwagę na manipulowanie historią:

Polityka za pośrednictwem celowego modelowania realiami historycznymi wpływa na adresata masowego w celu rozwiązania konkretnych problemów współczesności, przy czym należy uwzględniać również to, że historia jest pisana i przepisywana przez zwycięzców, którzy nikomu nie pozwolą wtrącać się do tej dziedziny, interpretując wydarzenia historyczne z dogodnych im pozycji (Миньяр-Белоручева, 2015, s. 10).

² tłumaczenia z języka rosyjskiego własne – GAZ.

Autorka ta dokonuje też podziału dyskursu historycznego na dwa zasadnicze rodzaje:

- 1) pierwotny – czyli oryginalne źródła;
- 2) wtórny – tworzony na bazie dzieł oryginalnych, w których obecna jest ocena tych źródeł.

Dyskurs wtórny dzieli na naukowo-historyczny, wewnątrz którego występuje narracyjny, analityczny i artystyczno-historyczny, który z kolei dzieli na prototypowy i indywidualno-autorski (Ibidem, s. 11-12).

Poniżej przedstawione zostaną koncepcje rosyjskiego dyskursu historycznego, które opierają się na koncepcji nauczania historii według W. Putina i prokremlowskim podręczniku historii dla uczniów szkół średnich, które stanowią oryginalne, pierwotne źródła dyskursu.

II. Nauczanie historii według Putina

Koncepcja zmiany nauczania historii zaczęła się w 2013 roku. Jak stwierdził dziennikarz „Der Spiegel”, Uwe Klußmann: „Historia Rosji jest jedną z pasji prezydenta kraju Władimira Putina. Prawnik próbuje odgrywać rolę głównego nauczyciela historii narodu” (*Spiegel...*, 2013). Podobnego zdania jest sowietolog Andriej Kolesnikow (2023):

To osobiste zaangażowanie Putina miało krytyczne znaczenie dla stworzenia państwowej wizji historii. To on określił, jak Rosjanie powinni traktować takie wydarzenia z przeszłości, jak przekazanie Krymu Ukrainie w 1954 roku przez radzieckiego przywódcę Nikitę Chruszczowa, pakt Ribbentrop-Mołotow czy wojna zimowa z Finlandią. To Putin decyduje, dlaczego niektóre postaci historyczne, takie jak rosyjski filozof monarchista Iwan Iljin (1883-1954) czy Przewodniczący Rady Ministrów Imperium Rosyjskiego z początku XX wieku Piotr Stołypin, zasługują na uznanie. Przykładami są tu decyzja Putina sprowadzeniu prochów Iljina do Rosji w 2005 roku oraz wystawienie pomnika upamiętniającego Stołypina przed rosyjskim Białym Domem w 2012 roku. [...] Dominujący dyskurs historyczny prowadzony przez rosyjskie przywództwo jest imperialistyczny i zasadza się na koncepcjach podboju, militarizmu i konserwatyzmu (zaś podbite terytoria muszą pozostać w łonie imperium).

Dnia 8 maja 2024 roku Putin podpisał dekret „O zatwierdzeniu Podstaw polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w dziedzinie edukacji historycznej”, w którym zawarte są uzasadnienia nowej polityki, jej cele, zasady, zadania i mechanizmy realizacji. Przyjrzyjmy się uzasadnieniu tej polityki historycznej:

[1] „В условиях роста международной напряженности и кризиса национальной идентичности, в основе которого лежат уничтожение исторической памяти, реабилитация и воскрешение неокOLONIALИЗМА, неOИМПЕРИАЛИЗМА и неOНАЦИЗМА, российское общество и государство сталкиваются с целым рядом явлений, несущих в себе риски и угрозы, к числу которых относятся: а) недружественные действия иностранных государств, направленные на отрицание или преуменьшение исторического вклада России в развитие мировой цивилизации; б) попытки деформации

исторической памяти и искажения исторической правды, негативные оценки событий и периодов отечественной истории, распространение ложных представлений о России; в) использование коллективным Западом фальсификации истории в качестве оружия в информационной войне, направленной на разрушение целостности российского общества и государства”³ (Указ..., 2024) [W warunkach nasilenia się międzynarodowych napięć i kryzysu tożsamości narodowej, której bazą jest niszczenie pamięci historycznej, rehabilitacja i odrodzenie neokolonializmu, neoimperializmu i neonazizmu, społeczeństwo rosyjskie i państwo stykają się z wieloma przejawami, które są zagrożeniem, a do których można zaliczyć: a) nieprzyjazne działania państw obcych, których celem jest negowanie albo umniejszanie historycznego udziału Rosji w rozwoju cywilizacji światowej; b) próby zniekształcenia pamięci historycznej i zniekształcania prawdy historycznej, negatywne oceny wydarzeń i okresów w historii Rosji, rozpowszechnianie fałszywych wyobrażeń o Rosji; c) wykorzystywanie przez kolektywny Zachód fałszowania historii jako broni w wojnie informacyjnej, która ma na celu zniszczenie jedności rosyjskiego społeczeństwa i państwa].

Widać tutaj popularne w rosyjskim dyskursie historycznym czy państwowym sformułowania: „кризис национальной идентичности” [kryzys tożsamości narodowej], „уничтожение исторической памяти” [niszczenie pamięci historycznej], „воскрешение неонацизма” [odrodzenie neonazizmu], „недружественные действия иностранных государств” [nieprzyjazne działania państw obcych], „преуменьшение исторического вклада России” [umniejszenie historycznego udziału Rosji], „попытки деформации исторической памяти” [próby zniekształcania pamięci historycznej], „попытки искажения исторической правды” [próby zniekształcania prawdy historycznej], „коллективный Запад”⁴ [kolektywny Zachód], „информационная война” [wojna informacyjna], „разрушение целостности” [zniszczenie jedności]. Oczywiście, wszystko, co złe, pochodzi z tego ‘kolektywnego Zachodu’, który chce zniszczyć Rosję.

Niezwykle ciekawe są również cele tej polityki, m.in.:

[2] „Целями государственной политики в области исторического просвещения являются формирование общероссийской гражданской идентичности и укрепление общности Русского мира⁵ на основе традиционных российских духовно-нравственных и культурно-исторических ценностей путем: а) сохранения памяти о значимых событиях истории России [...]; б) осознания многонациональной природы социокультурного развития России; в) популяризации достижений отечественной науки и культуры; г) патриотического воспитания, сохранения памяти о защитниках

³ analizowane elementy dyskursu w języku rosyjskim zostały ujęte w cudzysłów, a ich tłumaczenia – w nawias kwadratowy.

⁴ „коллективный Запад” [kolektywny Zachód] – popularne określenie USA i państw Europy Zachodniej jako satelitów Ameryki, którzy nakładają sankcje na Rosję, pomagają Ukrainie. Często wykorzystywane w propagandzie kremłowskiej, w środkach masowego przekazu.

⁵ „Русский мир” [Ruski mir, dosł. ‘Rosyjski świat’] – koncepcja kulturowo-cywilizacyjna, geopolityczna i religijna mająca źródła w czasach staroruskich, ale od lat 90. XX wieku wykorzystywana jako idea wspólnoty mająca na celu zjednoczenie rozdzielonych rosyjskojęzycznych rodaków. Szczególnie wykorzystywana przez Putina jako usprawiedliwienie do zjednoczenia narodów Rosji, Białorusi i Ukrainy w jeden naród rosyjski.

Отечества и недопущения умаления значения подвига народа при защите Отечества; д) сохранения памяти о выдающихся личностях в российской истории, внесших важный вклад в развитие и процветание России; е) формирования активной гражданской позиции в отношении важности исторического просвещения и сохранения исторической памяти; ж) расширения и совершенствования просветительской работы с соотечественниками, проживающими за рубежом, направленной на сохранение их самоидентификации как части Русского мира; з) обеспечения доступа граждан к достоверным и научно обоснованным историческим знаниям и объективной информации о месте и роли России в мировой истории, о ее вкладе в развитие мировой цивилизации; и) сохранения традиционных российских духовно-нравственных и культурно-исторических ценностей, создания условий для противодействия попыткам навязывания народу России деструктивных идеологических установок, противоречащих этим ценностям (...)" (Ibidem) [Celami państwowej polityki w dziedzinie edukacji historycznej jest kształtowanie rosyjskiej tożsamości obywatelskiej i wzmocnienie wspólnoty Ruskiego miru na bazie tradycyjnych duchowo-moralnych i kulturowo-historycznych wartości poprzez: a) zachowanie pamięci o doniosłych wydarzeniach z historii Rosji (...); b) uświadomienia sobie wielonarodowościowej natury rozwoju socjokulturowego Rosji; c) popularyzowanie osiągnięć rosyjskiej nauki i kultury; d) wychowanie patriotycznego, zachowania pamięci o obrońcach Ojczyzny i niedopuszczenia do pomniejszenia znaczenia bohaterskiego czynu narodu podczas obrony Ojczyzny; e) kształtowanie aktywnego obywatelskiego podejścia do wagi edukacji historycznej i zachowania pamięci historycznej; f) poszerzanie i udoskonalanie działań oświatowych z rodakami zamieszkującymi za granicą, celem których jest zachowanie identyfikowania się jako części Ruskiego miru; g) zapewnienie obywatelom dostępu do wiarygodnej i uzasadnionej naukowo wiedzy historycznej i informacji obiektywnej o miejscu i roli Rosji w historii światowej, o jej wkładzie do rozwoju cywilizacji światowej; h) zachowanie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowo-moralnych o kulturowo-historycznych, tworzenia warunków do przeciwdziałania próbom narzucania narodowi Rosji destrukcyjnych koncepcji ideologicznych, które są sprzeczne z tymi wartościami (...)].

Tutaj pojawiają się takie sformułowania charakterystyczne dla rosyjskiego dyskursu jak: „общность Русского мира” [wspólnota Ruskiego miru], „патриотическое воспитание” [wychowanie patriotyczne], „защитники Отечества” [obrońcy Ojczyzny], „подвиг” [czyn bohaterski], „историческая память” [pamięć historyczna], „объективная информация” [obiektywne informacje], „традиционные ценности” [tradycyjne wartości], czyli to, co ma łączyć narody Rosji i przeciwstawiać się „деструктивным идеологическим установкам” [destrukcyjnym koncepcjom ideologicznym], czyli wszystkiemu, co złe, a co znów pochodzi z Zachodu. Tylko rosyjskie wartości są prawdziwe, moralne, duchowe, kulturowe i historyczne.

Z wielkim zadowoleniem Putin odniósł się do serii nowych podręczników dla klas 5-11 szkoły średniej, a zwłaszcza podręcznika Miedinskiego. Według niego w poprzednich podręcznikach było mnóstwo nieścisłości, przekłamań, gdyż wydawano je zazwyczaj dzięki zagranicznym grantom. Jako przykład podał informacje o Bitwie Stalingradzkiej⁶:

[3] „И более того, я сам, когда мне приносили некоторые из учебников, с удивлением обнаруживал, что там есть все что угодно, только не правдивая информация о происходивших, скажем, во время той же Великой Отечественной войны⁷ событиях! – поделился с коллегами Владимир Путин. – Так, как излагалась, скажем, в некоторых учебных пособиях Сталинградская битва, – это просто, без всякого преувеличения, уму непостижимо! Все что угодно писали, только не то, что именно Советский Союз переломил хребет нацизму и положил на алтарь победы такие огромные жертвы [...]. И чего мы только в этих учебниках, учебных пособиях не видели! И откровенную русофобию, и, повторяю, искажение этих исторических фактов. Наконец-то в этих учебниках будет откровенная русофилия⁸” (Колесников, 2025) [Ja sam, kiedy przynoszono mi podręczniki ze zdziwieniem odkryłem, że w nich jest wszystko, tylko nie prawdziwa informacja o tym, co się wydarzyło, na przykład podczas Wielkiej wojny ojczyźnianej. Tak, jak, na przykład, jak omawiano w niektórych podręcznikach Bitwę Stalingradzką, to po prostu, bez przesady, niewyobrażalne! Co chcieli, to pisali, tylko nie to, że właśnie Związek Radziecki złamał kark nazizmu i złożył na ołtarzu zwycięstwa tak dużo ofiar. [...] Czego to już nie było w tych podręcznikach! Otwartej rusofobii, i, powtarzam, zniekształcenia faktów historycznych. W końcu w tych podręcznikach będzie szczerza rusofilia].

⁶ Bitwa pod Stalingradem trwała od sierpnia 1942 do lutego 1943 roku. Z perspektywy narodów Europy Środkowej i Wschodniej wypracowanie jednoznacznego emocjonalnego stosunku do bitwy pod Stalingradem pozostaje skomplikowane. Nie da się zaprzeczyć, że starcie to miało ogromne znaczenie dla rozwoju wypadków podczas II wojny światowej. Choć zdobycie nadwołańskiego miasta nie oznaczałoby dla Hitlera opanowania całego Związku Radzieckiego, to otwierałoby mu drogę do snucia dalekosiężnych planów w polityce wobec Rosji i Azji. Współcześni byli też przeświadczeni, że w przypadku dalszych sukcesów na wschodzie naziści podjęliby kolejną próbę podporządkowania sobie Wysp Brytyjskich. Wynik starcia pod Stalingradem miał wreszcie ogromne znaczenie psychologiczne. Mieszkańcy III Rzeszy po raz pierwszy musieli zmierzyć się z obawami o powodzenie niemieckiego planu podboju świata. Społeczeństwo Związku Radzieckiego zostało zaś dodatkowo zmobilizowane do walki przeciwko najeźdźcy. Pod wieloma względami był to zatem punkt zwrotny w dziejach II wojny światowej. Z drugiej strony sukces Sowietów pod Stalingradem umocnił pozycję Związku Radzieckiego w koalicji i zainicjował długotrwały proces, którego epilogiem było podporządkowanie sobie Europy Środkowej przez komunistów. W kilka miesięcy po poddaniu się armii Paulusa Józef Stalin mógł sobie pozwolić na coraz bardziej otwarte kwestionowanie praw kolejnych narodów, w tym polskiego, do niepodległości. Znalazło to odzwierciedlenie chociażby w zerwaniu stosunków z rządem polskim na uchodźstwie 25 kwietnia 1943 roku. Starcie nad Wołgą wielokrotnie było obrazowane w kinematografii, nie tylko w propagandowym kinie radzieckim i rosyjskim. Powszechnie znana stała się chociażby fabularyzowana historia snajpera Wasilija Zajcewa, sportretowanego w filmie *Wróg u Bram* z 2001 roku. Do bitwy nawiązują liczne książki, zbiory poezji, utwory muzyczne, a nawet gry komputerowe (jak *Call of Duty*). Na stalingradzkim Kurhanie Mamaja, o który w 1942 roku toczyły się szczególnie ciężkie walki, postawiono z kolei monumentalną, 85-metrową statuę „Matka Ojczyzna Wzywa!” (<https://wszystkoconajwazniejsze.pl/pepites/bitwa-pod-stalingradem-najwazniejsze-starcie-ii-wojny-swiatowej/>, dostęp: 06.07.2025).

⁷ „Великая Отечественная война” [Wielka wojna ojczyźniana] – w radzieckiej i rosyjskiej literaturze i historiografii propagandowy termin na określenie II wojny światowej od 1941 do 1944 roku. Pierwotnie termin odnosił się do wojny przeciwko Napoleonowi w 1812 roku.

⁸ „русифилия” [rusofilia] – sympatia do Rosjan i wszystkiego, co rosyjskie (<https://sjp.pl/rusofilia>, dostęp: 28.06.2025).

Dzięki Putinowi nastąpi więc uporządkowanie, obiektywizacja historii, gloryfikacja „отечественной войны” [wojny ojczyźnianej], gdyż świat cechuje „русophobia” [rusofobia], w historii było dotychczas „искажение исторических фактов” [zniekształcanie faktów historycznych]. Naród radziecki „переломил хребет нацизма” [złamał kark nazizmu] i „положил жертвы на алтарь победы” [złożył ofiary na ołtarzu zwycięstwa].

Jak od dawna postulował, nauczanie historii powinno zaczynać się wcześniej:

[4] „сознание человека, маленького ребенка закладывается гораздо раньше. Я уж сейчас не говорю про 1-й, 2-й, 3-й, 4-й классы! Даже в сфере дошкольного образования это тоже очень важно!” (Ibidem) [Świadomość człowieka, małego dziecka, zaczyna się kształtować o wiele wcześniej. Nie mówię już o klasach 1, 2, 3, 4! Nawet w sferze edukacji przedszkolnej to jest ważne! Seria podręczników powinna obowiązywać od przedszkola].

Państwo ma uczyć już przedszkolaków tej ‘obiektywnej’ historii, wychowywać ich na prawdziwych patriotów.

Obecny na spotkaniu A. Torkunow zaproponował wprowadzenie na maturze⁹ historii zamiast obowiązkowej wiedzy o społeczeństwie (обществознание). Prezydent zareagował: „Хорошо. Я сдавал историю, когда поступал в университет” (Ibidem) [Dobrze. Sam zdawałem historię, jak starałem się dostać na uniwersytet]. To podkreślenie tego, co można osiągnąć w życiu, jaką zrobić karierę dzięki znajomości historii. Oczywiście, tej właściwej. Historia ma być obowiązkowa dla tych, którzy planują iść na studia na kierunki humanistyczne i społeczno-ekonomiczne (*Путин одобрил...*, 2025).

III. Analiza rosyjskiego dyskursu historycznego na materiale podręcznika historii dla uczniów szkoły średniej

Podręcznik W. Miedinskiego i A. Torkunowa dla 11 klasy szkoły średniej¹⁰ to jeden z cyklu 4 podręczników dla szkół, wydany w wersji tradycyjnej z twardą okładką. Autorem jest były minister kultury Rosji Władimir Miedinski, obecny doradca Putina i Anatolij Torkunow – historyk, politolog, dyplomata, rektor MGIMO (Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych, obecnie Uniwersytet, ale skrót

⁹ odpowiednikiem naszej matury jest rosyjski egzamin ЕГЭ (Единый государственный экзамен – Jednolity egzamin państwowy), który stanowi sprawdzenie wiedzy absolwentów szkół średnich i jednocześnie egzamin wstępny na uczelnie. Egzamin został po raz pierwszy wprowadzony w 2001 roku, najpierw jako eksperyment w kilku częściach kraju. Przeprowadzany jest w formie pisemnej z języka rosyjskiego i matematyki, jako przedmiotów obowiązkowych i dodatkowych jak języki obce (tylko tutaj dodatkowa forma ustna), fizyka, chemia, biologia, geografia, literatura, historia, wiedza o społeczeństwie, informatyka ([https://ru.wikipedia.org/wiki/ Единый_государственный_экзамен](https://ru.wikipedia.org/wiki/Единый_государственный_экзамен), dostęp: 29.06.2025).

¹⁰ rosyjski system edukacji obejmuje 4 stopnie: edukację ogólną (przedszkolną, początkową, średnią i główną), edukację zawodową średnią i wyższą), dodatkową i zawodową. Kształcenie ogólne składa się z 4 stopni: przedszkolne (żłobek – dzieci od 2 miesiąca do 3 roku życia i przedszkole – do 6.-7. roku życia), początkowe ogólne (6.-7. rok, 1-4 klasa), podstawowe ogólne (5-9 klasa), średnie ogólne (10-11 klasa, przy czym 11 to wyspecjalizowana edukacja w zakresie wybranych przedmiotów). Kształcenie zawodowe obejmuje średnie zawodowe i wyższe. Średnie zawodowe to kształcenie typowo zawodowe jak elektryk, kucharz, wyższe – licencjat (4 lata) i magistratura (2 lata). Kształcenie dodatkowe to dodatkowe formy doskonalenia zawodowego. W 2022 roku Rosja została wyłączona z systemu bolońskiego, dlatego trwa obecnie reforma. Program pilotażowy zakłada wykształcenie bazowe (4-6 lat), specjalistyczne (magistratura – 1-3 lata) i studia doktoranckie (od 2 do 6 i więcej lat). Od 2023 roku w 6 uniwersytetach wprowadzono pilotażowy program jednolitych studiów trwających od 4 do 6 lat (<https://www.rbc.ru/life/news/66c27e599a79478c68d7430c>, dostęp: 29.06.2025).

pozostał). Miedinski jest uważany za agitatora Putina i został objęty zachodnimi sankcjami od 2017 roku za szerzenie dezinformacji i propagandy. To nie przeszkodziło władzom rosyjskim, żeby uczynić go szefem delegacji na rokowaniach z Ukrainą w Turcji w 2025 roku, podczas których zażądał uznania aneksji Krymu, Sewastopola, obwodu donieckiego, zaporoskiego, ługańskiego i chersońskiego przez Rosję, a także oświadczył, że w przeciwnym razie Rosja jest gotowa do prowadzenia „wiecznej” wojny, gdyż już prowadziła ponad 20-letnią wojnę ze Szwecją w XVIII wieku (*Мединский...*, 2025).

Podręcznik Miedinskiego liczy 447 stron i składa się z dwóch rozdziałów: rozdział I obejmuje ZSRR w latach 1945-1991, a II – Federację Rosyjską w latach od 1992 roku do początku lat 20. XXI wieku. Każdy rozdział wieńczy: podsumowania, pytania i zadania, przykładowe tematy projektów oraz testy. Na końcu umieszczono definicje terminów, listę najważniejszych wydarzeń w historii Rosji z lat 1946-2022, rekomendowane teksty literackie do przeczytania, filmy dokumentalne i zasoby internetowe, np. strony prezydenta, rządu, ministerstw, encyklopedii, bibliotek z kodami QR. Podręcznik jest atrakcyjny wizualnie, zawiera dużo zdjęć, najważniejsze informacje, według autorów, są wydzielone różnymi kolorami, znajdują się różne ciekawostki, podsumowania. Ma on charakter podręcznika obowiązującego od 1 września 2023 roku.

We wstępie widzimy od razu, jakie jest podejście autorów do historii i roli Rosji, a dokładnie wersji putinowskiej:

[5] „Возрождение нашей страны, усиление ее роли в мире вызвали у геополитических конкурентов стремление сдержать развитие России, помешать ее дальнейшему росту.

Важнейшим событием новейшей истории стало вхождение, а вернее, возвращение наших исторических земель в состав Федерации. Нет никаких сомнений, что брошенный Западом вызов сделает нашу страну крепче, а многонациональный российский народ – ещё более сплочённым” (s. 4) [Odrodzenie naszego kraju, wzmocnienie jej roli na świecie spowodowało u konkurentów geopolitycznych dążenie do powstrzymania rozwoju Rosji, przeszkadzania w jej dalszym rozwoju.

Najważniejszym wydarzeniem w najnowszej historii stało się wejście, a dokładniej, powrót naszych ziem historycznych do Rosyjskiej Federacji. Nie mamy żadnych wątpliwości, że rzucone przez Zachód wyzwanie wzmocni nasz kraj, a wielonarodowościowy naród rosyjski stanie się jeszcze bardziej zjednoczony].

Według Kremla Rosja chce się „возродить” [odrodzić], ale Zachód „сдерживает развитие России” [powstrzymuje rozwój Rosji]. Celem jej jest „укрепление роли в мире” [wzmocnienie roli na świecie], a największe osiągnięcie Rosji putinowskiej to ma być „возвращение исторических земель” [powrót ziem historycznych], za które przecież uważa się ziemie ukraińskie.

Rozdział I pt. „ZSRR w latach 1945-1991” rozpoczyna się od informacji o locie J. Gagarina w kosmos. Po wypowiedzi Gagarina o swym „подвиге” [czynie bohaterskim] od razu mamy fragment przemówienia Putina:

[6] „Прежде всего следует признать, что крушение Советского Союза было крупнейшей геополитической катастрофой века. Для российского же народа оно стало настоящей драмой. Десятки миллионов наших сограждан и соотечественников оказались за пределами российской территории” (s. 5) [Przed wszystkim należy uznać, że rozpad Związku Radzieckiego był największą geopolityczną katastrofą wieku. Dla rosyjskiego narodu zaś stał się prawdziwym dramatem. Dziesiątki milionów naszych obywateli i rodaków znalazły się poza granicami rosyjskimi].

To jakby nakierowanie uczniów na odpowiedź do postawionego poniżej pytania:

[7] „Какие ключевые события в отечественной истории происходили в 1945-1991 гг.? Какие из них имели значение во всемирном масштабе?” (s. 6) [Jakie kluczowe wydarzenia w historii Rosji miały miejsce w latach 1945-1991? Które z nich miały znaczenie na skalę światową?].

Odpowiedź została narzucona uczniom jednoznacznie: lot Gagarina i „крушение Советского Союза” [rozpad Związku Radzieckiego]. Putin wielokrotnie sugeruje, że rozpad ZSRR to „крупнейшая геополитическая катастрофа века” [największa geopolityczna katastrofa wieku], to „драма” [dramat].

W paragrafie 1 pt. „Одбудова і розвиток господарки і сфери соціальної” podano informacje o zwycięstwie ZSRR w II wojnie światowej. I pojawia się fragment o bałtyckich „лесных братьях”¹¹ [„leśnych braciach”] i „бандеровцах УПА”¹² [banderowcach z UPA]:

[8] „Продолжалась беспощадная борьба с пособниками нацистов – прибалтийскими «лесными братьями», бандеровцами, членами Украинской повстанческой армии (УПА). Националисты, используя террористические методы, нападали на военных и милиционеров, убивали семьи советских активистов, учителей, медиков, запугивали сельское население в западных районах СССР. После 1945 г. на территории

¹¹ „лесные братья” [„Leśni bracia”] to potoczne określenie partyzantów formacji antykomunistycznych na Litwie, w Łotwie i Estonii w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu. Rosjanie głosili, że partyzanci nie są bojownikami o wolność, a jedynie zwykłymi bandytami, starając się rozpowszechniać wygodną dla siebie propagandę. Radziecka kampania przeciwko partyzantom była tak samo skuteczna i bezlitosna, jak przejmowanie przez nich władzy w Europie Wschodniej. Palenie domów i zagród było na Litwie dość rozpowszechnionym sposobem karania podejrzanych o przynależność do partyzantki. W 1946 roku ZSRR zorganizował całe oddziały fałszywych partyzantów w celu schwytania tych prawdziwych. Agenci w oddziałach prawdziwej partyzantki. Na początku lat 50. Sowietci zorganizowali specjalistyczne grupy w celu wyszukiwania i monitorowania komórek partyzanckich na konkretnych obszarach. Obywatele Litwy, Łotwy i Estonii widzą teraz w czynach leśnych braci źródło narodowej dumy. To tacy bałtyccy żołnierze wyklęci (<https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/lesni-bracia/71m69zs>, dostęp: 30.06.2025).

¹² УПА (Українська повстанческа армія) [Ukraińska Powstańcza Armia, Ukraińska Armia Powstańcza, UPA], ukr. formacja zbrojna działająca 1942-54, podporządkowana frakcji banderowskiej Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN-B), od VII 1944 roku formalnie Ukraińskiej Główniej Radzie Wyzwoleńczej. Powstała w wyniku zjednoczenia ukr. oddziałów partyzanckich, czynnych od 1940 roku na Polesiu i Wołyniu: Sicz Poleska (od końca 1942 roku jako Ukr. Armia Nacjonalno-Rewolucyjna), oddziałów Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN-Banderowcy), oddziałów niezależnych, samoobrony z Galicji Wschodniej i in. Naczelnym zadaniem UPA, jako załóżka przyszłej regularnej armii, była walka o niepodległość Ukrainy i ochrona ludności ukraińskiej. Za wrogów stojących na drodze realizacji idei niepodległości uznano ZSRR i Niemcy oraz Polaków z terenów pol.-ukr. pogranicza etnicznego (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ukrainska-Powstancza-Armia;3991021.html>, dostęp: 03.07.2025).

Западной Украины и в Прибалтике жертвами бандеровцев и «лесных братьев» стали десятки тысяч людей. Борьба с националистическим подпольем закончилась его полной ликвидацией в начале 1950-х гг.» (s. 8) [Trwała bezlitosna walka ze współnikami nazistów – bałtyckimi „leśnymi braćmi”, banderowcami, członkami Ukraińskiej Armii Powstańczej (UPA). Nacjonaliści wykorzystując metody terrorystyczne, napadali na żołnierzy i milicjantów, zabijali aktywistów radzieckich, nauczycieli, lekarzy, zastraszali ludność wiejską w zachodnich częściach ZSRR. Po 1945 r. na terenie Ukrainy Zachodniej i w państwach bałtyckich ofiarami banderowców i „leśnych braci” stało się kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Walka z nacjonalistycznym podziemiem zakończyła się jego zupełną likwidacją na początku lat 50. XX w.].

W dyskursie historycznym współczesnej Rosji często wspomina się „бандеровцев” [banderowców], „националистов” [nacjonalistów] z czasów II wojny światowej, aby pokazać, że we współczesnej Ukrainie nic się nie zmieniło – dalej ci banderowcy i naziści istnieją i walczą z Rosją. Winne stają się również kraje nadbałtyckie, które w pełni oderwały się od wpływów Rosji.

[9] „На фоне объективных трудностей в первые послевоенные годы резко возросла преступность. Только в 1945-1946 гг. было ликвидировано более 10 тыс. националистических вооружённых формирований, банд и криминальных группировок, промышлявших убийствами и грабежами. Львиная их доля находилась в Прибалтике («лесные братья») и на Западной Украине (бандеровцы)” (s. 11) [Na tle obiektywnych trudności w pierwszych latach powojennych gwałtownie wzrosła przestępczość. Zaledwie w latach 1945-1946 zlikwidowano ponad 10 tysięcy zbrojnych jednostek nacjonalistycznych, band i ugrupowań terrorystycznych trudniących się zabójstwami i rabowaniem. Zdecydowana większość z nich znajdowała się w państwach bałtyckich („leśni bracia”) i w Ukrainie Zachodniej].

Ponownie pojawia się obwinianie o wszystko to, co złe – „преступность” [przestępczość], „убийства” [morderstwa], „грабеж” [rabunek] – ukraińskich nacjonalistów i antykomunistyczne podziemie w krajach bałtyckich.

[10] „Однако главной задачей оставалась скорейшая ликвидация ядерной монополии США, разработавших планы нанесения по СССР сначала 20, а затем 50 и более атомных ударов. [...] В 1948 г. в СССР была успешно запущена первая баллистическая ракета Р-1, а в августе 1949 г. произведено успешное испытание атомной бомбы” (s. 15) [Jednak najważniejszym zadaniem było jak najszybsze zlikwidowanie monopolu jądrowego USA, które opracowało plany najpierw 20, a potem 50 i więcej uderzeń jądrowych na ZSRR. [...] W 1948 r. w ZSRR wystrzelono z sukcesem pierwszą rakietę balistyczną R-1, a w sierpniu 1949 r. miała miejsce zakończona sukcesem próba bomby atomowej].

Po wojnie USA stanowiło zagrożenie dla ZSRR i planowało „ядерный удар” [uderzenie jądrowe] na Związek Radziecki. Dziś wraca się do tej retoryki planowania ataków jądrowych na Rosję ze strony USA i Zachodu.

W podsumowaniu paragrafu przedstawiono sukces Związku Radzieckiego w tej powojennej rywalizacji jądrowej:

[11] „Была ликвидирована ядерная монополия США, создано собственное ракетное вооружение. Однако уровень жизни населения рос медленно. Основная причина заключалась в огромных демографических, экономических и ресурсных потерях страны в 1941-1945 гг. и в начатой западным блоком во главе с США холодной войне” (s. 18) [Zlikwidowano monopol jądrowy USA, stworzono własne uzbrojenie rakietowe. Jednak poziom życia ludności wzrastał powoli. Główną przyczyną były ogromne straty demograficzne, ekonomiczne i zasobowe kraju w latach 1941-1945 i rozpoczęta przez blok zachodni na czele z USA zimna wojna].

A więc znów przez ciągły „ядерный монополизм США” [monopol jądrowy USA] i wysiłki ZSRR, aby go pokonać, kraj nie mógł się rozwijać. Na dodatek to USA i Zachód zaczęli „холодную войну” [zimną wojnę].

W paragrafie 2 pt. „System polityczny w latach powojennych” znajdujemy tylko pozytywne informacje o Stalinie, co też jest stale powtarzającym się elementem w dyskursie historycznym Rosji putinowskiej – jego „непреклемый авторитет” [niezaprzeczalny autorytet]:

[12] „Личность И. Сталина была для людей символом побед СССР, авторитет вождя был непреклемым” (s. 22) [Postać J. Stalina była dla ludzi symbolem zwycięstwa ZSRR, autorytet wodza był niezaprzeczalny].

Podkreślona została też pomoc Moskwy dla „присоединенных территорий” [przyłączonych terenów] w czasach powojennych, chociaż były tam „проявления национализма” [przejawy nacjonalizmu]:

[13] „Проявления национализма на присоединенных к СССР накануне Великой Отечественной войны территориях Западной Украины, Западной Белоруссии, Прибалтики, Молдавии преследовались, но местная культура и традиции всячески поддерживались [...]. Национальные регионы получали огромную финансовую помощь из союзного бюджета. В республики Прибалтики, Закавказья, Средней Азии, в Молдавскую ССР направлялись квалифицированные инженеры, техники и другие специалисты, прежде всего из РСФСР” (s. 24) [Przejawy nacjonalizmu w przyłączonych do ZSRR w przeddzień Wielkiej wojny ojczyźnianej terenach Ukrainy Zachodniej, Białorusi Zachodniej, państw bałtyckich, Mołdawii były likwidowane, ale lokalna kultura i tradycje były ze wszech miar wspierane [...]. Regiony narodowościowe otrzymały olbrzymią pomoc finansową z budżetu związkowego. Do republik nadbałtyckich, Zakaukazia, Azji Środkowej, do

Mołdawskiej Republiki Socjalistycznej wysyłano wykwalifikowanych inżynierów, techników i innych specjalistów, przede wszystkim z terenów Rosyjskiej Federacyjnej Republiki Socjalistycznej].

W paragrafie 3 „Ideologia, nauka, kultura i sport w latach powojennych” wspomina się o „zimnej wojnie”:

[14] „Связи советской интеллигенции с интеллектуальными кругами на Западе после 1945 г. стали сокращаться. Главной причиной стала начатая по инициативе США и их союзников холодная война, всплеск антисоветизма и маккартизма, распространившихся во всех сферах западного общества. (...) Из американских библиотек изымались книги «просоветского» содержания. Страну охватил антисоветский психоз. Шла «охота на ведьм» - заподозренных в левых взглядах заносили в «чёрные списки», выгоняли с работы. Это коснулось всех – от видных американских учёных до кинозвёзд Голливуда” (s. 30) [Relacje inteligencji radzieckiej z kręgami intelektualnymi z Zachodu po 1945 r. zaczęły zmniejszać się. Główną przyczyną była zaczęta z inicjatywy USA i ich sojuszników zimna wojna, wybuch antysowieckiego i maccartyzmu, które objęły wszystkie sfery społeczeństwa zachodniego. [...] Z bibliotek amerykańskich usuwano książki z „prosowieckimi” treściami. Kraj opanowała psychoza antysowiecka. Trwało „polowanie na czarownice” – podejrzewanych o lewicowe poglądy wpisywano na „czarne listy”, zwalniano z pracy. Dotyczyło to wszystkich – od wybitnych uczonych amerykańskich do gwiazd Hollywoodu].

Według historyków radzieckich w USA i na Zachodzie po II wojnie światowej miał miejsce „антисоветизм” [antysowiectwo], „антисоветский психоз” [antysowiecka psychoza]. Dziś znów wraca się do tego tematu.

W paragrafie 4 „Miejsce i rola ZSRR w świecie powojennym. Polityka zagraniczna ZSRR w latach 1945-1953” podkreśla się niszczenie pomników żołnierzy radzieckich, określonych jako „освободители” [wyzwoliciele] nazywając to „предательством памяти о жертвах нацизма” [zdradą pamięci o ofiarach nazizmu]:

[15] „Сразу после освобождения от нацистов во многих европейских странах силами местных жителей обустроивались могилы, устанавливались обелиски в честь советских воинов-освободителей. Сегодня акты вандализма в отношении этих мемориалов означают не только забвение, но и предательство современными властями Польши, Чехии, Прибалтики, Украины и других стран памяти о жертвах нацизма” (s. 40) [Od razu po wyzwoleniu od nazistów w wielu krajach europejskich wielu lokalnych mieszkańców dbało o groby, stawiano obeliski na cześć radzieckich żołnierzy-wyzwolicieli. Obecnie akty wandalizmu w stosunku do tych miejsc pamięci oznaczają nie tylko zapomnienie, co zdradę pamięci o ofiarach nazizmu przez obecne władze Polski, Czech, państw bałtyckich, Ukrainy i innych krajów].

Podkreśla się „zyski” terytorialne i ekonomiczne Polski po II wojnie światowej:

[16] „После длительных дискуссий были окончательно определены границы Польши на востоке и западе. Польше передавались входившие с 1939 г. в состав СССР Белостокский округ и г. Перемышль (Пшемысль); Польское государство также получало большие территории на западе за счёт германских провинций Силезии, Померании, 2/3 части Восточной Пруссии. Эти земли были высокоразвитыми в экономическом плане” (s. 41) [Po długich dyskusjach ostatecznie określono granice Polski na wschodzie i zachodzie. Polsce przekazano należące do ZSRR od 1939 r. Białostocką i miasto Przemyśl; Polska także otrzymała duże tereny na zachodzie – niemieckie tereny Śląska, Pomorza, 2/3 Prus Wschodnich. Były to ziemie wysoce rozwinięte gospodarczo].

To „окончательное определение границ” [ostateczne określenie granic] polegało na przekazaniu terenów, które należały do Związku Radzieckiego i Niemiec.

[17] „Кто же несёт ответственность за начало холодной войны? Необходимо принять во внимание следующее: 1) США вышли из войны значительно усилившимися экономически. Обладая ядерной бомбой, они стремились навязать свою волю понёсшему огромные потери СССР. Ядерный шантаж неизбежно вёл к конфликту; 2) СССР поддерживал национальноосвободительные движения народов Азии и Африки, тогда как США и их союзники желали в той или иной форме сохранить мировую колониальную систему; 3) СССР заботился о создании к западу от своих границ пояса дружественных государств. США, напротив, желали держать Европу под своим полным экономическим и политическим контролем; 4) в США уже в конце 1945 г. стали разрабатываться планы нанесения по СССР ядерных ударов – вначале 20 атомными бомбами, затем 50, 100 и т. д. Огромные ресурсы были брошены США на совершенствование ядерного оружия и создание сверхдальней авиации. Ответственность Вашингтона и его союзников за начало конфронтации очевидна [...]. Вашингтон предпринял шаги по сплочению западных государств против СССР и поддержке антисоветской оппозиции в странах Восточной Европы. Всё это ускорило раскол Европы на два противоборствующих лагеря” (s. 45-46) [Kto ponosi odpowiedzialność za rozpoczęcie zimnej wojny? Trzeba wziąć pod uwagę kilka aspektów: 1) USA wyszły z wojny wzmocnione gospodarczo. Posiadając bombę atomową dążyły do narzucenia swojej woli ZSRR, który poniósł olbrzymie straty; 2) ZSRR wspierał ruchy narodowo-wyzwoleńcze w Azji i Afryce, a USA i ich sojusznicy chcieli pod różnymi formami zachować światowy system kolonialny; 3) ZSRR dążył do stworzenia przy swoich zachodnich granicach pasa przyjaznych państw. USA, na odwrót, chciały trzymać Europę pod swoją pełną ekonomiczną i polityczną kontrolą; 4) w USA pod koniec 1945 r. opracowano plany ataku jądrowego na ZSRR – najpierw 20 bombami atomowymi, potem 50, 100 itd. USA rzuciło ogromne środki na doskonalenie broni jądrowej i stworzenie lotnictwa dalekiego zasięgu.

Odpowiedzialność Waszyngtonu i jego sojuszników za początki konfrontacji jest oczywista [...]. Waszyngton podjął próby zjednoczenia państw Zachodu przeciwko ZSRR i wspierania opozycji antysowieckiej w krajach Europy Wschodniej. Wszystko to przyspieszyło podział Europy na dwa zwalczające się obozy].

Znów USA odpowiada za „начало холодной войны” [rozpoczęcie zimnej wojny], starało się „навязать свою волю СССР” [narzucić swoją wolę ZSRR], „держатъ Европу под своим контролем” [trzymać Europę pod swoją kontrolą], „разработали планы ядерного удара по СССР” [opracowały plan ataku jądrowego na ZSRR], „поддерживали антисоветскую оппозицию” [wspierały opozycję antysowiecką], „ускорили раскол Европы” [przyspieszyły podział Europy].

Znajdują się również informacje o Planie Marshalla¹³:

[18] „После внимательного изучения условий СССР и другие восточноевропейские страны отказались от плана Маршалла. В государствах Западной Европы, которые его приняли, укрепились позиции США, усилилось давление на левых политиков. Во второй половине 1940-х гг. просоветски настроенные лидеры были выдвинуты из правительств Франции, Италии и других государств. Западная Европа оказалась в долгосрочной экономической и политической зависимости от США” (s. 47) [Po dokładnym rozpatrzeniu warunków ZSRR i inne państwa wschodnioeuropejskie zrezygnowały z Planu Marshalla. W państwach Europy Zachodniej, które go przyjęły, wzmocniła się pozycja USA, nasilono naciski na lewicowych polityków. W drugiej połowie lat 40. liderzy prosowieccy zostali usunięci z rządów Francji, Włoch i innych państw. Europa Zachodnia znalazła się na dłużej w zależności ekonomicznej i politycznej od USA].

Państwa wschodnioeuropejskie miały, według rosyjskich historyków, „отказаться от плана” [zrezygnować z planu], a przecież zmuszono je do tego, a Europa Zachodnia stała się „зависима от США” [zależna od USA].

[19] „В расколе Европы огромную роль сыграли противоречия по германскому вопросу. Изначально СССР выступал за создание единой нейтральной Германии, а союзники – за её дробление на десятки государств. По сути, они хотели политически вернуть немцев в XIX в. В итоге в качестве компромисса возникли четыре «зоны контроля» (СССР, США, Англия, Франция). [...] США не заботились о занятости германского населения. Зато американцы стали цинично применять

¹³ plan Marshalla, właśc. Program Odbudowy Europy – potoczna nazwa programu amerykańskiej pomocy gospodarczej dla Europy po II wojnie światowej; przedstawiony 1947 przez amerykańskiego sekretarza stanu G.C. Marshalla (stąd nazwa), 1948 przyjęty przez Kongres; realizowany 1948-52; uczestniczyło w nim 15 państw europejskich i Turcja, od 1949 także Niemcy Zachodnie (RFN) i Jugosławia; Finlandia, ZSRR, a pod jego presją także kraje bloku komunistycznego odmówiły udziału w planie Marshalla, uznając go za „imperialistyczny spisek”; wartość dostaw i kredytów amerykańskich dla Europy w ramach planu Marshalla wyniosła ponad 13 mld dolarów; plan Marshalla dopomógł w odbudowie i ustabilizowaniu gospodarki krajów Europy Zachodniej (m.in. stworzył podstawę do szybkiej odbudowy gospodarczej Niemiec Zachodnich) oraz w podtrzymaniu koniunktury gospodarczej w USA i Kanadzie (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Marshalla-plan;3938082.html>, dostęp: 01.07.2025).

так называемую управляемую демократию. Они адресно распространяли гуманитарную помощь, поддерживая нужные им политические и социальные группы. [...] Тем самым американцы и англичане подталкивали немцев к «правильному» поведению на выборах, которые объявлялись «свободными» (s. 49-50) [W podziale Europy olbrzymią rolę odgrywały przeciwstawne poglądy co do Niemiec. Początkowo ZSRR chciał stworzenia jednych neutralnych Niemiec, a sojusznicy – rozdrobnienia na kilkadziesiąt państw. W istocie chcieli pod względem politycznym, aby Niemcy powróciły do XIX w. W końcu jako kompromis stworzono cztery „strefy wpływów” (ZSRR, USA, Anglia, Francja). [...] USA nie troszczyły się o pracę dla Niemców. Zaczęli zaś cynicznie stosować tak zwaną sterowaną demokrację. Do konkretnych adresatów wysyłali pomoc humanitarną, wspierając potrzebne im grupy polityczne i społeczne. [...] W ten sposób Amerykanie i Anglicy popychały Niemców do „właściwego” głosowania, które ogłoszono „wolnym”].

A więc znów USA jest winne „раскола Европы” [podziału Europy], stworzenia systemu „управляемой демократии” [sterowanej demokracji] i wywierania wpływu na dogodne im grupy.

[20] „Вашингтон стремился ещё более закрепить своё влияние в Западной Европе. Соответствующим инструментом американской политики стало создание агрессивного военно-политического блока. В разгар первого Берлинского кризиса, 4 апреля 1949 г., США, Канада и 10 западноевропейских государств (Великобритания, Франция, Бельгия, Нидерланды, Люксембург, Италия, Португалия, Норвегия, Дания, Исландия) подписали Североатлантический договор, создав НАТО (англ. North Atlantic Treaty Organization)” (s. 50-51) [Waszyngton dążył coraz silniejszego wzmacniania swojej pozycji w Europie Zachodniej. Odpowiednim do tego narzędziem polityki amerykańskiej było stworzenie agresywnego wojskowo-politycznego bloku. W szczycie pierwszego kryzysu berlińskiego¹⁴ 4 kwietnia 1949 r. USA, Kanada i 10 państwo zachodnioeuropejskich

¹⁴ I kryzys berliński, albo Blokada Berlina Zachodniego miał miejsce w latach 1948-1949. Bezpośrednią przyczyną kryzysu była reforma walutowa, przeprowadzona bez uzgodnienia z ZSRR przez zachodnich aliantów w ich strefach okupacyjnych (ZSRR, zgodnie ze swą polityką utrzymywania Niemiec w osłabieniu, drukował takie ilości reichsmarek, że zaczęto zamiast nich używać papierosów, jako środka transakcji barterowych) – 20 czerwca 1948 reichsmarka została zastąpiona przez markę niemiecką. Związek Radziecki obawiał się, że straci gospodarczą kontrolę nad swoją częścią Niemiec i w nocy z 23 na 24 czerwca okupacyjne władze strefy radzieckiej zarządziły blokadę zachodnich sektorów Berlina oraz odcięły dostawy energii elektrycznej. Lądowe szlaki komunikacyjne wiodące przez radziecką strefę okupacyjną (amerykańskie, brytyjskie i francuskie sektory Berlina stanowiły enklawę na terytorium kontrolowanym przez Sowietów) zostały zablokowane, w odpowiedzi na co mocarstwa zachodnie (USA i Wielka Brytania) rozpoczęły tworzenie mostu powietrznego. Amerykanie swoje działania określili mianem operacji Vittles, Brytyjczycy – operacją Plainfare. Początki mostu powietrznego, na małą skalę, dla własnych potrzeb, Amerykanie wdrożyli już 1 kwietnia 1948, a po nich Brytyjczycy. Natychmiast po wprowadzeniu pełnej blokady, alianci zachodni rozpoczęli niemającą do tej pory precedensu akcję zaopatrywania całego miasta mostem powietrznym. Blokada trwała niemal 11 miesięcy i zakończyła się zwycięstwem mocarstw zachodnich, głównie Stanów Zjednoczonych. Lotnictwo tych państw było w stanie dostarczać zaopatrzenie (węgiel, żywność) mieszkańcom zachodniej części Berlina w wystarczającej ilości. Władze radzieckie, wobec fiaska prowadzonej polityki, na początku maja 1949 podjęły decyzję o zniesieniu blokady (wpływ na tę decyzję miało też utworzenie NATO, co było demonstracją siły państw zachodnich). Zakończyła się ona 12 maja, choć loty w ramach mostu powietrznego odbywały się jeszcze przez kilka miesięcy (https://pl.wikipedia.org/wiki/Blokada_Berlina, dostęp: 01.07.2025).

(Wielka Brytania, Francja, Belgia, Holandia, Luksemburg, Włochy, Portugalia, Norwegia, Dania, Islandia) podpisali Umowę Północnoatlantycką tworząc NATO].

Kolejnym elementem było stworzenie NATO, które do dziś jest określane jako „агрессивный блок” [agresywny blok].

W paragrafie 5 „Nowe kierownictwo kraju. Zmiana kursu politycznego” analizuje się przyczyny nasilenia nacjonalizmu w państwach bałtyckich i w Ukrainie:

[21] „В сентябре 1955 г. вскоре после визита в СССР канцлера ФРГ К. Аденауэра по инициативе Хрущёва было принято решение об амнистии лиц, сотрудничавших в годы войны с гитлеровскими оккупантами. То непродуманное решение привело к тому, что многие бывшие пособники нацистов не только были освобождены, но и смогли в дальнейшем на волне кампании по реабилитации и «борьбе с культом личности»¹⁵ активно заниматься общественной деятельностью, а некоторым удалось даже сделать карьеру. Это в дальнейшем способствовало появлению и росту национализма в Прибалтике и на западе Украины” (s. 65-66) [We wrześniu 1955 r., wkrótce po wizycie w ZSRR kanclerza FRN K. Adenauera z inicjatywy Chruszczowa podjęto decyzję o amnestii osób współpracujących w czasie wojny z okupantami hitlerowskimi. Ta nieprzemyślana decyzja doprowadziła do tego, że wielu byłych pomocników nazistów nie tylko zostało uwolnionych, ale mogli w przyszłości na fali kampanii rehabilitacyjnej i „walki z kultem jednostki” aktywnie zajmować się działalnością społeczną, a niektórym udało się zrobić karierę. To w przyszłości doprowadziło do pojawienia się i nasilenia nacjonalizmu w państwach bałtyckich i na zachodzie Ukrainy].

Pojawia się tutaj charakterystyczna cecha rosyjskiego dyskursu historycznego – po zachwycie Stalinem zaczyna się krytyka Chruszczowa, polityka którego doprowadziła do „появления и роста национализма” [pojawienia i nasilenia nacjonalizmu], a przypomnijmy – jest on również obwiniany za oddanie Ukrainie Krymu, czego obecne władze nie mogą mu wybaczyć:

¹⁵ „культ личности” [kult jednostki] – w nocy z 24 na 25 lutego 1956 roku przywódca ZSRS Nikita Chruszczow wygłosił w czasie XX Zjazdu KPZR tajny referat „О культе личности и его последствиях”. Podał w nim ostrej krytyce Stalina i stworzony przez niego system zbrodni, wywołując wstrząs w świecie komunistycznym. Następca Stalina oznajmił partii, a rychło całej kuli ziemskiej, że wczorajszy wódz postępowej ludzkości, natchnienie świata, ojciec narodu radzieckiego, wielki koryfeusz nauki, największy geniusz militarny i największy geniusz w dziejach w ogólności był mordercą milionów, oprawcą, paranoikiem, a przy tym nieukiem w sprawach wojskowych, który doprowadził państwo sowieckie na skraj przepaści. Chruszczow przypominał o negatywnych opiniach Lenina na temat Stalina. W referacie pojawiła się także sprawa czystek przeprowadzonych przez Stalina w Armii Czerwonej tuż przed wybuchem II wojny światowej, które w istotny sposób osłabiły obronność sowieckiego państwa, a także kwestia nieudolności generalissimusa w czasie działań wojennych. Na zakończenie swojego wystąpienia I sekretarz KC KPZR zaznaczył, że treść referatu nie może przedostać się na łamy prasy. Treść tajnego referatu szybko przestała być tajemnicą. Według prof. Wojciecha Roszkowskiego, już po trzech tygodniach jego zarys znali korespondenci zachodni w Moskwie, a po przekazaniu tekstu delegatom „bratnich partii” rozszedł się on dość szeroko, zwłaszcza w Jugosławii i Polsce. Z kolei przywódcy NRD, Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, Albanii i Bułgarii usiłowali nie dopuścić do rozpowszechniania referatu Chruszczowa. Chiny uznały decyzję o ujawnieniu zbrodni Stalina za niesłuszną. Gdy pod koniec maja 1956 r. wywiad amerykański wszedł w posiadanie tekstu referatu i opublikował go na początku czerwca w audycjach „Głosu Ameryki” i Radia Wolna Europa, stał się on znany milionom ludzi (<https://dzieje.pl/aktualnosci/tajny-referat-chruszczowa-o-kulcie-jednostki-i-zbrodniach-stalina-0>, dostęp: 01.07.2025).

[22] „В 1954 г. по личной инициативе Н. Хрущёва и без соблюдения норм советского законодательства Крым был передан из состава РСФСР в состав Украинской ССР. Мнения крымчан, абсолютное большинство которых составляли этнические русские, никто не спрашивал. Считалось, что территориальная принадлежность к той или иной советской республике не имеет принципиального значения в рамках единого государства. Однако этот шаг Хрущёва имел долгосрочные политические последствия при распаде СССР, когда административные границы стали государственными. В результате Крым на долгие годы оказался оторван от России. Историческая справедливость была восстановлена только в 2014 г.” (s. 66-67) [W 1945 r. z osobistej inicjatywy N. Chruszczowa i bez przestrzegania norm prawa radzieckiego Krym z terenów Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej włączono do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. O pinię mieszkańców Krymu, zdecydowana większość których stanowili etniczni Rosjanie, nikt nie zapytał. Uważano, że przynależność terytorialna do tej czy innej republiki nie ma zasadniczego znaczenia w ramach jednego państwa. Jednak ten krok Chruszczowa miał długotrwałe konsekwencje polityczne podczas rozpadu ZSRR, kiedy granice administracyjne stały się granicami państwowymi. Sprawiedliwość historyczna została przywrócona dopiero w 2014 r.].

Chruszczow nie pytał nikogo w sprawie oddania Krymu, nie liczył się z nikim i było to „без соблюдения норм советского законодательства” [sprzeczne z prawem radzieckim], co potem doprowadziło do „распада СССР” [rozpadu ZSRR]. Dopiero dzięki Putinowi i jego aneksji w 2014 roku „историческая справедливость была восстановлена” [sprawiedliwość historyczna została przywrócona].

W paragrafie 9 „Zmiany w codziennym życiu w latach 1953-1964” zostały opisane wspaniałe czasy radzieckie:

[23] „Характерной чертой советского общества 1950-1960-х гг. был социальный оптимизм. Людей привлекала перспектива построения справедливого общества, возможность обогнать в развитии западные страны, а если понадобится, то и «показать кузькину мать»¹⁶ врагам

¹⁶ „кузькина мать” [Kuźkina matka, Kuźkina Mać, Matka Kuzi, Matka diabła] – Zwrot „kuźkina mać” ma kilka znaczeń. Po pierwsze – oznacza groźbę lub ostrzeżenie. W połączeniu z czasownikiem „показать” („pokazać”) oznacza obietnicę nieprzyjemności dla kogoś. Według niektórych filologów Kuźma mógł być postacią realną i stąd w języku rosyjskim pojawiło się wiele przysłów i powiedzeń z nim związanych, np. „Бедному Кузьке бедная и песенка” [dosł.: Dla biednego Kuzi i biedna piosenka]. Prawdopodobnie był sierotą, którego wychowywała ta znana Kuźkina matka. Była kobietą surową i często karała Kuźkę, dlatego jej imię stało się synonimem grożenia drugiej osobie. Według innej wersji Kuźka to nieprzyjemny, zły człowiek lub nieposłuszne dziecko, którego trzeba ukarać. Od tego słowa pochodzi rzeczownik „кнут” („knot”), stąd „показать кузькину мать” („pokazać kuźkiną mać”) to tyle, co „показать кнут” („pokazać knot”), czyli zagrozić biciem. Kolejna wersja pochodzenia tego zwrotu to odwołanie do rosyjskiego folkloru: Kuźka kiedyś oznaczał ducha domu, domowika¹⁶, który źle strzegł domostwa, a „Kuźkina mać” to była jego żona – Kikimora¹⁶. Ona zsyłała na dom nieszczęścia, dokuczała domownikom, niszczyła sprzęt domowy. Zobaczenie „Kuźkinej matki” oznaczała zły omen, a jej imieniem straszono dzieci. I ostatnia wersja – frazeologizm ten może pochodzić z języka komi-zyrjańskiego lub udmurckiego, w którym są słowa „кузь” i „кузьд”, które oznaczają diabła lub leszego. W tym znaczeniu „kuźkina mać” jest bliska zwrotowi „чертова мать” (matka diabła) i czasownikowi „подкузить”, czyli „uczynić podłość”. Z historii znamy również pisany wielką literą termin „Кузькина мать”, inaczej „Царь-бомба” („Car-bomba”), czyli bombę wodorową AN602, którą stworzono w ZSRR w 1961 roku (Войко, http).

социализма. Советские люди верили, что СССР идёт в авангарде человечества, показывает пример другим странам и народам” (s. 118) [Cechą charakterystyczną społeczeństwa radzieckiego w latach 1950-1960 był optymizm społeczny. Ludzi pociągały perspektywy zbudowania sprawiedliwego społeczeństwa, możliwość wyprzedzenia w rozwoju krajów Zachodu, a jeśli będzie trzeba to „pokazania kuźkinej matki” wrogom socjalizmu. Ludzie radzieccy wierzyli, że ZSRR jest w awangardzie ludzkości, daje przykład innym krajom i narodom].

Okres radziecki, według propagandystów Kremla, to „социальный оптимизм” [optymizm społeczny], „авангард человечества” [awangarda ludzkości], „пример для других” [przykład dla innych].

W rozdziale 10 „Polityka zagraniczna w latach 1953-1964” znów wraca się do dążenia USA do wywołania „пазвала СССР” [rozpadu ZSRR]:

[24] „Почти сразу после визита Хрущёва Конгресс США принял закон «О порабощённых нациях»¹⁷. В нём стратегические интересы США напрямую увязывались с необходимостью развала СССР на десятки независимых государств под предлогом их «освобождения от коммунизма». Русские объявлялись «поработителями» всех остальных народов СССР” (s. 126) [Od razu po wizycie Chruszczowa Kongres USA przyjął ustawę „O narodach ujarzmionych”. W niej strategiczne interesy USA były bezpośrednio związane z koniecznością rozpadu ZSRR na kilkadziesiąt niepodległych państw pod pretekstem ich „wyzwolenia od komunizmu”. Rosjanie zostali nazwani „ciemieżycielami” wszystkich innych narodów ZSRR].

Znów więc USA są oskarżane o „пазвал СССР” [rozpad ZSRR], które ma być „освобождением от коммунизма” [wyzwoleniem od komunizmu], a Rosjanie to „поработители” [ciemieżyciele].

W paragrafie 16 „Polityka narodowa i ruchy narodowe w latach 1964-1985” zaprezentowano dalsze bezpośrednie i pośrednie wrogie działania USA:

[25] „Одной из самых радикальных антикоммунистических организаций был подпольный Всероссийский социал-христианский союз освобождения народа (ВСХСОН)¹⁸. Его члены считали, что

¹⁷ Termin „порабощенные нации” [„narody ujarzmione”] należy uznać za figurę retoryczną, ale także praktyczny wyraz deklaracji ideologicznej – antykomunizmu. Za jego pomocą rząd i kongres Stanów Zjednoczonych wyrażali swoje poparcie dla sprawy wolności krajów za żelazną kurtyną, a amerykańskie społeczeństwo, wraz z grupami mniejszości wywodzącymi się Europy wschodniej, demonstrowało swoją solidarność z ludnością, której odebrano prawo do decydowania o własnym losie. Naturalnie koncepcja „narodów ujarzmionych” była propagowana także przez samych uchodźców. Definicja „narodów ujarzmionych” nie była jednoznaczna – w ujęciu różnych organizacji obejmowała rozmaite kraje i narody. W polityce amerykańskiej przeprowadzono bowiem rozróżnienie krajów „bloku” i poszczególne regiony traktowano inaczej – zgodnie z priorytetami politycznymi: Niemiecką Republikę Demokratyczną, państwa włączone jako republiki do ZSRR czy Jugosławię pod rządami Tity (Mazurkiewicz, 2014, s. 360-361).

¹⁸ Всероссийский социал-христианский союз освобождения народа [Ogólnorosyjski Socjal-Chrześcijański Związek Wyzwolenia Ludu] był podziemną organizacją antysowiecką działającą w Związku Radzieckim. Jego członkami byli dysydenci walczący o prawa człowieka i demokrację. Związek uważał, że Rosja ma być cywilizacją prawosławną, różniącą się od Europy Zachodniej. Ustrój Rosji miał być „trzecią drogą”, teokracją (<https://www.imrussia.org/en/society/754-vskhson-the-russian-path-to-freedom>, dostęp: 01.07.2025).

в результате революции и образования СССР русский народ оказался «порабощён коммунизмом» и нуждается в освобождении. ВСХСОН был ликвидирован КГБ в 1967 г. Деятельность подобных групп активно поддерживалась зарубежными эмигрантскими организациями, которые создавались в западных странах при непосредственном участии ЦРУ и правительства США. Их целью было всячески способствовать развитию в национальных республиках Советского Союза националистических и сепаратистских настроений” (s. 189-190) [Jedną z najbardziej radykalnych organizacji antykomunistycznych był Ogólnorosyjski Socjal-Chrześcijański Związek Wyzwolenia Ludu (WSKhSON). Jego członkowie uważali, że w wyniku rewolucji i utworzenia ZSRR naród rosyjski został „zniewolony przez komunizm” i potrzebuje wyzwolenia. WSKhSON został zlikwidowany przez KGB w 1967 r. Działalność podobnych do niego grup była aktywnie wspierana przez zagraniczne organizacje emigracyjne, które tworzone w krajach Europy Zachodniej przy udziale CIA i rządu USA. Ich celem było sprzyjanie rozwojowi w republikach Związku Radzieckiego nastrojów nacjonalistycznych i separatystycznych].

USA wspierały więc ruchy antysowieckie w celu „способствования развитию националистических и сепаратистских настроений” [sprzyjania rozwojowi ruchów nacjonalistycznych i separatystycznych] w ZSRR. Ruchy te objęły też kraje bałtyckie i Ukrainę:

[26] „Участились случаи проявления националистических настроений в Прибалтийских республиках и на Украине” (s. 189) [Coraz częstsze stały się przejawy nastrojów nacjonalistycznych w krajach bałtyckich i Ukrainie].

W paragrafie 18 „ZSRR i świat na początku lat 80. Przesłanki dla reform” przedstawiono kolejne działania USA:

[27] „США рассчитывали с помощью новой гонки вооружений ослабить СССР и его союзников. Усиливалась поддержка исламистов в Афганистане. Кроме того, администрация нового президента США Р. Рейгана приняла программу по дестабилизации в странах Восточной Европы, рассчитывая на отвлечение ресурсов СССР [...]. Через санкции США стремились перекрыть доступ СССР к передовым технологиям и высокотехнологичной продукции. В начале 1980-х гг. против СССР был введён очередной «пакет» санкций: запрет на поставку электронного и нефтегазового оборудования” (s. 203) [USA liczyło, że dzięki wyścigowi zbrojeń ZSRR i jego sojusznicy osłabną. Wzmacniano pomoc dla islamistów w Afganistanie. Oprócz tego administracja nowego prezydenta USA R. Reagana przyjęła program destabilizowania państw Europy Wschodniej, aby odciągnąć je od zasobów naturalnych ZSRR [...]. Poprzez sankcje USA dążyły do uniemożliwienia dostępu ZSRR do najnowszych technologii i wyrobów z branży wysokiej technologii. Na początku lat 80. przeciwko ZSRR wprowadzono kolejny „pакет” sankcji: zakaz dostawy sprzętu elektronicznego i petrochemicznego].

Rosyjskich uczniów będzie się uczyć, że USA rozpoczęły „гонку вооружений” [wyścig zbrojeń], dążyły do „дестабилизации Восточной Европы” [destabilizacji Europy Wschodniej], wprowadzały „пакет санкций” [pakiet sankcji], co dziś znów się powtarza.

[28] „В 1982 г. президент Р. Рейган подписал секретную директиву, предполагающую не просто расширение списка экспортных ограничений в отношении СССР, но и оказание давления на страны Западной Европы, с тем чтобы сократить масштабы их экономического сотрудничества с СССР” (s. 204) [W 1982 r. prezydent Reagan podpisał sekretną doktrynę nie tyle rozszerzającą listę ograniczeń eksportowych w stosunku do ZSRR, o ile wywieranie nacisku na kraje Europy Zachodniej, aby zmniejszyć skalę ich współpracy gospodarczej z ZSRR].

Reagan nakładał „экспортные ограничения” [ograniczenia eksportowe], wywierał „давление” [nacisk] na Zachód, aby nie współpracował ze Związkiem Radzieckim.

Po krytyce Chruszczowa w dyskursie historycznym występuje też umniejszanie zasług i obarczanie winami M. Gorbaczowa:

[29] „Горбачёв плохо ориентировался в проблемах промышленности, армии, ВПК, слабо разбирался в вопросах внешней политики. Он никогда не работал на производстве: не руководил стройкой, не был директором крупного завода. Не было у него и опыта министерской работы” (s. 208) [Gorbaczow słabo orientował się w problemach przemysłu, armii, kompleksu wojskowo-przemysłowego, nie orientował się w polityce zagranicznej. Przecież nigdy nie pracował w przemyśle: nie kierował budową, nie był dyrektorem dużego zakładu. Nie miał również doświadczenia w pracy ministerialnej].

Krótko – Gorbaczow nie znał się na niczym.

[30] „Первый этап преобразований М. Горбачёва, несмотря на высокий кредит доверия населения, отличался непродуманностью и непоследовательностью” (s. 214-215) [Pierwszy okres reform M. Gorbaczowa, pomimo wysokiego kredytu zaufania ludzi, cechował się brakiem przemyślenia i brakiem konsekwencji].

Polityka Gorbaczowa była „непродуманной” [nieprzemyślana] oraz „непоследовательной” [niekonsekwentna].

[31] „Все эти процессы стали серьёзным ударом по социальной однородности советского общества. Быстро усиливалось имущественное расслоение, разделение на бедных и богатых, что воспринималось как дополнительное свидетельство слабости и неэффективности существующей системы хозяйствования” (s. 218) [Wszystkie te procesy stały się poważnym uderzeniem w społeczną jednorodność społeczeństwa radzieckiego. Szybko rosło rozwarstwienie materialne, podział na biednych i bogatych, co odbierane było jako dodatkowe świadectwo słabości i nieefektywności istniejącego systemu gospodarowania].

Gorbaczow doprowadził więc do „разделения на бедных и богатых” [podziału na biednych i bogatych], „слабости системы” [słabości systemu] gospodarki. Do tego uczniom postawiono tendencyjne pytania:

[32] „1. Можно ли утверждать, что М. Горбачёв кардинально отошёл в экономических вопросах от идей, декларируемых его предшественниками? 2. Почему М. Горбачёв сменил значительное число высших партийных руководителей?” (s. 218) [1. Czy można twierdzić, że M. Gorbaczow radykalnie odszedł w sprawach gospodarczych od idei deklarowanych przez jego poprzedników? 2. Dlaczego M. Gorbaczow wymieniał tak znaczną liczbę partyjnych kierowników?].

Uczniowie mają uzasadnić, że Gorbaczow był gorszy od poprzedników, zapewne wychwalanego Stalina czy Breżniewa. W podsumowaniu pojawia się narzucony przez autorów wniosek:

[33] „Ни одна из реформ, начатых за годы перестройки¹⁹, не дала положительных результатов. Непоследовательность действий власти вызвала дезорганизацию производства, нарушила систему распределения и на практике обернулась экономической катастрофой” (s. 221) [Żadna z reform rozpoczętych w latach pieriestrojki nie przyniosła pozytywnych rezultatów. Brak konsekwencji w działaniach władzy spowodował dezorganizację produkcji, naruszył system dystrybucji i w praktyce doprowadził do katastrofy gospodarczej].

Gorbaczow doprowadził nie tylko do katastrofy politycznej – przez niego rozpadł się ZSRR, ale i „экономической катастрофы” [katastrofy gospodarczej]. W paragrafie 20 „Змiany z sferze duchowej w latach pieriestrojki” dalej wypomina się błędy Gorbaczowa:

- „свобода слова” [„wolność słowa”], która w rzeczywistości była „лавиной деструктивной и вражеской информации” [lawiną destrukcyjnej i wrogiej informacji]:

[34] „Резко активизировались и откровенно враждебные нашей стране силы, в том числе и направляемые из-за рубежа. В условиях, когда все цензурные ограничения были сняты, а государство фактически самоустранилось от контроля СМИ, на граждан СССР обрушилась

¹⁹ „перестройка” [pieriestrojka, dosł. przebudowa] – wkrótce po objęciu urzędu Gorbaczow zainicjował „pieriestrojkę”, czyli „przebudowę” państwa. Był to szereg wielostronnych reform zakładających zwiększenie swobód obywatelskich w kraju, modernizację gospodarki oraz ocieplenie stosunków z Zachodem. Jednym z pierwszych kroków w stronę naprawy państwa było wprowadzenie polityki „głasnosti”, czyli „jawności” – jej przejawem było między innymi złagodzenie cenzury. Polityk dążył do demokratyzacji kraju, czego skutkiem było chociażby wprowadzenie urzędu prezydenta (pierwszym został Gorbaczow) i wykreślenie z konstytucji zapisu mówiącego o kierowniczej roli KPZR. Dokonał również szeregu innych zmian – wydał zezwolenie na prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej, ogłosił walkę z alkoholizmem, a także rozpoczął proces przywracania dysydemtom obywatelstwa ZSRR i rehabilitacji ofiar represji politycznych. Uważano także, że działania polityka są przejawem rezygnacji z rosyjskiego statusu mocarstwa i nie akceptowano – jak to określano – „uległej” postawy, jaką przyjmowało państwo w kontaktach z krajami zachodnimi. Wielu przeciwników miał Gorbaczow również w kręgach wyżej postawionych członków partii komunistycznej, którzy z niepokojem patrzyli na dążenia polityka do demokratyzacji kraju (*Rządy Michaila...*, [http](http://)).

лавина деструктивной и враждебной информации. Это преподносилось как «свобода слова»» (s. 228) [Nadzwyczaj aktywizowały się otwarcie wrogie naszemu krajowi siły, w tym te sterowane z zagranicy. W warunkach likwidacji ograniczeń cenzury i odejścia państwa od kontroli środków masowego przekazu na obywateli ZSRR spadła lawina destrukcyjnej i wrogiej informacji. Nazywano to „wolnością słowa”];

- „отрицание всего советского опыта” [negowanie całego radzieckiego doświadczenia], „обличение сталинизма” [demaskowanie stalinizmu] i „фальсификация истории и марксизма-ленинизма” [fałszowanie historii i marksizmu-leninizmu]:

[35] „Новая идеологическая кампания по обличению сталинизма, постепенно перешедшая в отрицание всего советского опыта, вызвала негативную реакцию у многих граждан СССР. В марте 1988 г. в газете «Советская Россия» было помещено письмо преподавательницы из Ленинграда Н. Андреевой под заголовком «Не могу поступаться принципами». Автор отмечала, что антисоциалистическая по сути политика гласности и перестройки была заимствована у Запада. Она фальсифицирует историю СССР и учение марксизма-ленинизма» (s. 231) [Nowa polityka ideologiczna demaskowania stalinizmu, która przechodziła dalej w negowanie całego radzieckiego doświadczenia wywołała negatywną reakcję wielu obywateli ZSRR. W marcu 1988 r. w gazecie „Sowiecka Rosja” opublikowano list nauczycielki z Leningradu N. Andriejewej pod tytułem „Nie mogę kierować się zasadami”. Autorka pisała, że w istocie antysocjalistyczna polityka jawności i pieriestrojki została zapożyczona z Zachodu. Fałszuje ona historię ZSRR i nauczanie marksizmu-leninizmu].

We wnioskach autorzy podręcznika skrytykowali ideę jawności:

[36] „Гласность, первоначально использовавшаяся как инструмент государственной политики, вследствие отказа государства от контроля информпространства превратилась в условиях системного давления Запада в мощное средство идеологического переформатирования советского общества. Она во многом определила необратимый и неподконтрольный государству характер перемен и объективно способствовала процессам, приведшим вскоре к распаду СССР” (s. 232) [Jawność, początkowo wykorzystywana jako narzędzie polityki państwowej, na skutek rezygnacji państwa z kontroli przestrzeni informacyjnej, przekształciła się w warunkach systemowego nacisku Zachodu w potężny środek przeformatowania społeczeństwa radzieckiego. Pod wieloma względami określiła nieodwracalny i niepodlegający kontroli państwa charakter zmian i obiektywnie sprzyjała procesom, które wkrótce doprowadziły do rozpadu ZSRR].

Widzimy tu jawne obwinianie Gorbaczowa o doprowadzenie do „распада СССР” [rozpadu ZSRR]. Pojawia się też krytyka nowego myślenia politycznego Gorbaczowa:

[37] „Всё это привлекло к фигуре советского лидера большие симпатии в странах Запада и казалось тогда разумным и правильным, однако в конечном счёте имело катастрофические последствия для геополитического положения СССР. Произошло резкое ослабление влияния нашей страны, утрата позиций, приобретённых СССР по итогам Второй мировой войны” (s. 244) [Wszystko to spowodowało, że postać radzieckiego lidera wywoływała więcej sympatii w krajach Zachodu, co wydawało się wówczas rozsądne i prawdziwe, ale w końcu miało to katastroficzne konsekwencje dla sytuacji geopolitycznej ZSRR. Miało miejsce gwałtowne osłabienie wpływów naszego kraju, utrata pozycji, które zostały zdobyte przez ZSRR na skutek II wojny światowej].

Gorbaczow doprowadził zatem do „катастрофических последствий для геополитического положения СССР” [katastroficznych konsekwencji geopolitycznych dla Związku Radzieckiego] – „утраты позиций” [utraty pozycji] w świecie.

Negatywnie ocenia się też wyprowadzenie wojsk radzieckich z państw Europy Wschodniej i Środkowej – doprowadziło to do „активизации националистических и антисоветских настроений” [wzrostu aktywności nastrojów nacjonalistycznych i antysowieckich]:

[38] „В 1989 г. начался односторонний вывод советских войск из стран Восточной и Центральной Европы. Это было особенно непродуманное решение, поскольку ослабление военного присутствия СССР в союзных странах вызвало резкую активизацию националистических и антисоветских настроений. Этим воспользовался коллективный Запад” (s. 247) [W 1989 r. zaczęło się jednostronne wycofywanie wojsk radzieckich z państw Europy Wschodniej i Środkowej. Była to nieprzemyślana decyzja, ponieważ osłabienie obecności militarnej ZSRR w sojusznicznych krajach wywołało wyraźną aktywizację nastrojów nacjonalistycznych i antyradzieckich. Z tego skorzystał kolektywny Zachód].

Skorzystali na tym „коллективный Запад” [kolektywny Zachód] oraz США [USA]:

[39] „Из холодной войны вышла лишь одна сверхдержава – США” (s. 249) [Z zimnej wojny wyszło tylko jedno mocarstwo – USA].

Nowe myślenie „отвечало интересам Запада” [odpowiadało interesom Zachodu] i po raz kolejny upatruje się w tym przyczynę rozpadu ZSRR:

[40] „Критики Горбачёва справедливо отмечали, что никаких примеров такого же нового мышления со стороны США и их союзников не просматривается, что внешняя политика СССР является, по сути,

политикой односторонних уступок и отвечает интересам Запада, а не СССР. Другая – СССР – была развалена” (s. 249) [Krytycy Gorbaczowa sprawiedliwie zaznaczyli, że ze strony USA i ich sojuszników nie było żadnych przykładów takiego nowego myślenia i że polityka zagraniczna ZSRR była w istocie polityką jednostronnych ustępstw i odpowiadała interesom USA, a nie ZSRR. Po drugie – ZSRR rozpadł się].

We wnioskach podsumowuje się politykę Gorbaczowa: doprowadziła do „ропуска СЭВ²⁰ и ОВД²¹” [rozwiązania RWPG i Układu Warszawskiego]:

[41] „Политика нового мышления, связанная со стремлением М. Горбачёва к разрядке международной напряжённости, привела к роспуску СЭВ и ОВД. На Западе это было воспринято как поражение СССР в холодной войне” (s. 250) [Polityka nowego myślenia, związana z dążeniem M. Gorbaczowa do rozładowania napięcia międzynarodowego doprowadziła do rozwiązania RWPG i Układu Warszawskiego. Na Zachodzie odebrano to jako klęskę ZSRR w zimnej wojnie.]

W paragrafie 23 „Polityka narodowościowa i wzrost ruchów narodowościowych. Rozpad ZSRR” negatywnie określa się pieriestrojkę, która doprowadziła do „ликвидации СССР” [zlikwidowania ZSRR]:

[42] „За шесть лет перестройки ни одна из её заявленных целей не была достигнута (если только не считать таковой ликвидацию СССР)” (s. 253) [W ciągu sześciu lat pieriestrojki żaden z ogłoszonych celów nie został osiągnięty (jeśli nie uważać likwidacji ZSRR za takowy)].

Pieriestrojka doprowadziła również do zaistnienia „националистических и сепаратистских организаций, активно поощряемых Западом” [organizacji nacjonalistycznych i separatystycznych wspieranych przez Zachód]:

²⁰ Совет Экономической Взаимопомощи, СЭВ [Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, RWPG] – organizacja powołana w Moskwie w 1949 w celu koordynowania współpracy gospodarczej bloku państw podporządkowanych ZSRR. RWPG została utworzona z inicjatywy Stalina podczas konferencji moskiewskiej (5-8 stycznia 1949). RWPG miała być odpowiedzią ZSRR na Plan Marshalla i powstanie Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej (https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Wzajemnej_Pomocy_Gospodarczej, dostęp: 02.07.2025)

²¹ Организация Варшавского договора, ОВД [Układ Warszawski] – organizacja polityczno-wojskowa państw bloku wschodniego z dominującą rolą ZSRR. Formalnie powstał na podstawie deklaracji bukaresztańskiej, jako reakcja na powstanie NATO i zawarcie układów paryskich w 1954, przewidujących remilitaryzację przyjętej do NATO w 1955 Republiki Federalnej Niemiec. Celem utworzenia Układu Warszawskiego było ujednolicenie polityki zagranicznej i militarnej ZSRR i państw od niego uzależnionych. Sankcjonował istniejące od zakończenia II wojny światowej podporządkowanie ZSRR państw Europy Środkowo-Wschodniej wraz z ich siłami zbrojnymi, stanowił strukturę umożliwiającą ZSRR pełną kontrolę nad siłami zbrojnymi i polityką obronną państw członkowskich oraz był wykorzystywany w polityce ZSRR w konfrontacyjnych stosunkach z Zachodem. Układ podpisano 14 maja 1955 roku w pałacu Rady Ministrów w Warszawie, a wszedł w życie z dniem 4 czerwca 1955 roku, gdy dokumenty ratyfikacyjne zostały złożone Rządowi PRL – będącemu zgodnie z art. 10 depozytariuszem – przez ostatnią z układających się stron – Ludową Republikę Albanii. Układ miał obowiązywać przez 30 lat (art. 11). 26 kwietnia 1985 roku jego ważność przedłużono o następne 20 lat, z możliwością przedłużenia o dalsze 10 lat w razie niewypowiedzenia. Istniał do 1 lipca 1991 roku (https://pl.wikipedia.org/wiki/Układ_Warszawski, dostęp: 02.07.2025).

[43] „Одним из важнейших направлений начатой М. Горбачёвым демократизации политической системы стало создание массовых организаций «в поддержку перестройки», в союзных республиках они получали наименование «народных фронтов». Как правило, руководящая роль оказывалась у представителей националистических и сепаратистских организаций, активно поощряемых Западом” (s. 253) [Jednym z najważniejszych kierunków rozpoczętej przez M. Gorbaczowa demokratyzacji systemu politycznego było powołanie organizacji masowych „wspierających pierestrojkę”, w republikach związkowych zostały one nazwane „frontami ludowymi”. W zasadzie najważniejszą funkcję kierowniczą pełnili w nich przedstawiciele organizacji nacjonalistycznych i separatystycznych aktywnie wspieranych przez Zachód].

Uznanie przez USA niepodległości Litwy, Łotwy oraz Estonii to „прямое вмешательство во внутренние дела СССР” [bezpośrednia ingerencja w sprawę wewnętrzne ZSRR]:

[44] „Заявления США и других стран о готовности признать независимость Литвы, Латвии и Эстонии, сделанные 2 сентября 1991 г. ещё до прекращения существования СССР, означали не что иное, как прямое вмешательство во внутренние дела нашей страны” (s. 256) [Oświadczenia USA i innych państw o gotowości do uznania niepodległości Litwy, Łotwy i Estonii z 2 września 1991 r., jeszcze przed końcem istnienia ZSRR, to nie co innego jak bezpośrednia ingerencja w sprawę wewnętrzne naszego kraju].

Gorbaczow „неспособен проводить курс, направленный на сохранение единства государства” [nie był zdolny do prowadzenia polityki mającej na celu zachowanie jedności kraju]:

[45] „Это способствовало ещё большему углублению политического кризиса и наглядно свидетельствовало о неспособности М. Горбачёва и союзного руководства проводить курс, направленный на сохранение единства государства” (s. 258) [Sprzyjało to coraz większemu kryzysowi politycznemu i wyraźnie świadczyło o niezdolności M. Gorbaczowa i kierownictwa związkowego do prowadzenia polityki mającej na celu zachowanie jedności państwa].

Decyzja o powołaniu WNP²² była „нарушением Конституции” [złamaniem Konstytucji]:

²² Wspólnota Niepodległych Państw, skrót WNP (ros. Содружество Независимых Государств, СНГ) – organizacja gospodarczo-polityczno-wojskowa, zrzeszająca większość byłych republik Związku Radzieckiego, utworzona na mocy porozumienia białowieckiego z 8 grudnia 1991 roku. Członkami założycielami Wspólnoty Niepodległych Państw były trzy kraje: Białoruś, Rosja i Ukraina, które podpisały porozumienie o utworzeniu WNP i jednocześnie faktycznej likwidacji Związku Radzieckiego w grudniu 1991 roku. Ukraina wyszła z WNP w 2018 roku. Członkostwo zwyczajne posiada obecnie dziewięć krajów: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan. Turkmenistan był członkiem zwyczajnym do 2005 roku, od tego czasu posiada status członka stowarzyszonego (https://pl.wikipedia.org/wiki/Wspólnota_Niepodległych_Państw, dostęp: 02.07.2025).

[46] „Решение о создании СНГ и последующая процедура его ратификации Верховными Советами РСФСР, УССР и БССР были прямым нарушением Конституции СССР и конституций союзных республик, а также других законов, регламентировавших процедуру выхода из состава СССР” (s. 264) [Decyzja o powołaniu WNP i towarzysząca jej procedura ratyfikacji przez Radę Najwyższą Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej były bezpośrednim naruszeniem Konstytucji ZSRR i konstytucji republik związkowych, a także innych przepisów, które określają procedurę wyjścia z ZSRR].

We wniosku pojawia się stwierdzenie, które wciąż powtarza Putin, a za nim jego historycy: „распад СССР стал крупнейшей геополитической катастрофой XX в.” [rozpad ZSRR był największą geopolityczną katastrofą XX w.]:

[47] „Распад СССР стал крупнейшей геополитической катастрофой XX в. Расчленение единого промышленного и хозяйственного комплекса СССР привело к запуску процесса деиндустриализации и деградации во всех сферах жизни общества” (s. 266) [Rozpad ZSRR był największą geopolityczną katastrofą XX w. Rozdrobnienie wspólnego kompleksu przemysłowego i gospodarczego ZSRR doprowadziło do uruchomienia procesu deindustrializacji i degradacji we wszystkich sferach życia społeczeństwa].

Tekstowi towarzyszą zadania dla uczniów z prośbą o uzasadnienie myśli Putina o katastrofie:

[48] „В. Путин в одном из интервью заявил, что «после развала Советского Союза 25 миллионов русских людей в одну ночь оказались за границей, и это реально одна из крупнейших катастроф XX века». Проанализируйте данные слова. Что именно В. Путин называет катастрофой? Было ли возможно её предотвратить?” (s. 266) [W. Putin w jednym z wywiadów oświadczył, że „po rozpadzie Związku Radzieckiego 25 milionów Rosjan jednej nocy znalazło się poza granicami, i to realnie była jedna z największych katastrof XX wieku”. Przeanalizujcie daną wypowiedź. Co dokładnie W. Putin nazywa katastrofą? Czy można było jej zapobiec?].

Rozdział II. „Federacja Rosyjska w latach 1992-początek lat 20. XXI w.” rozpoczyna się od prezentacji godła, flagi i fragmentu Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

W paragrafie 28 „Rosja i świat. Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej w latach 90. XX w.” stwierdza się, że po rozpadzie ZSRR granice Rosji „вернулись к границам середины XVII в.” [cofnęły się do połowy XVII w.], powstały „новые угрозы” [nowe zagrożenia], „к власти в постсоветских государствах пришли националисты” [do władzy w posowieckich republikach doszli nacjonałiści]:

[49] „геополитическое положение нашей страны значительно ухудшилось. На западе границы на сотни километров были отодвинуты вглубь страны. Фактически они вернулись к границам середины XVII в. По периметру вместо прежнего «пояса безопасности» из дружественных стран возникли новые угрозы. Они были связаны с приходом к власти в некоторых странах Восточной Европы, а также в постсоветских государствах (Эстонии, Латвии, Литве и др.) политиков-националистов, враждебно настроенных к России и русскоязычному населению” (s. 314) [geopolityczna sytuacja naszego kraju znacznie pogorszyła się. Na zachodzie granice na kilkaset kilometrów cofnęły się w głąb kraju. Faktycznie powróciły do granic z połowy XVII w. Na obwodzie kraju w miejsce „pasa bezpieczeństwa” z przyjaznych państw powstały nowe zagrożenia. Były one związane z dojściem do władzy w niektórych krajach Europy Wschodniej, a także w krajach posowieckich (Estonii, Łotwie, Litwie i in.) polityków-nacjonalistów, wrogo nastawionych do Rosji oraz ludności rosyjskojęzycznej].

W dyskursie historycznym często wraca się do ciężkiej sytuacji osób rosyjskojęzycznych – „русские стали крупнейшим разделённым народом в мире” [Rosjanie stali się najbardziej podzielonym narodem na świecie], co zresztą miało być jednym z pretekstów do agresji na Ukrainę:

[50] „После распада СССР за пределами России оказались миллионы русскоязычных людей. Русские стали крупнейшим разделённым народом в мире. В ряде стран права русского населения грубо нарушались. Люди были вынуждены бежать в Россию, бросая годами нажитое имущество (из республик Средней Азии, Закавказья, Прибалтики)” (s. 319) [Po rozpadzie ZSRR poza granicami Rosji znalazły się miliony osób rosyjskojęzycznych. Rosjanie stali się najbardziej podzielonym narodem na świecie. W wielu państwach prawa ludności rosyjskiej były łamane. Ludzie musieli uciekać do Rosji, porzucając zgromadzony przez lata majątek (z republik Azji Środkowej, Zakaukazia, państw bałtyckich)].

Szczególnie podkreśla się ciężką sytuację Rosjan w państwach bałtyckich, gdzie „враждебные России политики” [politycy są wrogo nastawieni wobec Rosji], „воспеваются пособники нацистов и военные преступники” [wychwala się pomocników nazistów i przestępców wojennych]:

[51] „Постоянно ухудшалось положение русскоязычного населения в Эстонии, Латвии и Литве. Правительства здесь формировались из откровенно враждебных России политиков, ориентированных на НАТО и Евросоюз и готовых поддержать любые антироссийские инициативы. В учебных программах этих стран стали воспеваться пособники нацистов и военные преступники из местных карательных подразделений, уничтожавших мирное население в годы Великой Отечественной войны. Постоянными стали марши бывших эсэсовских

легионеров²³ и их приверженцев” (s. 320) [Systematycznie pogarsza się sytuacja ludności rosyjskojęzycznej w Estonii, na Łotwie i Litwie. Rządy tworzą politycy wrogo nastawieni wobec Rosji, patrzący na NATO i Unię Europejską i gotowi do wspierania każdej antyrosyjskiej inicjatywy. W programach nauczania w tych krajach zaczęto wychwalać pomocników nazistów i przestępców wojennych pochodzących z lokalnych oddziałów pacyfikacyjnych, którzy mordowali ludność cywilną w czasach Wielkiej wojny ojczyźnianej. Wciąż urząda się marsze legionów SS i ich stronników].

Autorzy podręcznika zwracają uwagę na treści podręczników ukraińskich, gdzie „подвиги советских героев, прежде всего Великой Отечественной войны, преподносились в извращённом ключе” [czyny bohaterów wojny ojczyźnianej przekazuje się w wywarzonej formie], „военные преступники (бандеровцы) были объявлены новыми «героями»” [nowymi bohaterami są przestępcy wojenni (banderowcy)], a „Украина это анты-Россия” [Ukraina to anty-Rosja]:

[52] „Для школ и вузов киевское руководство внедряло образовательные программы антироссийской направленности. Подвиги советских героев, прежде всего Великой Отечественной войны,

²³ Co roku 16 marca na ulicach Rygi weterani „Эсэсовского легиона” [Łotewskiego Legionu SS] obchodzą rocznicę pierwszej bitwy stoczonej u boku Niemców z Armią Czerwoną. Świat obiegają zdjęcia przepychanek z miejscowymi Rosjanami, a Moskwa grzmi o „gloryfikacji faszystów”. Wokół historii Łotyszy i Estończyków, którzy przywdziali niemieckie mundury, narosło wiele mitów, nieporozumień i zwyczajnych kłamstw. Zgodnie z paktem Ribbentrop-Mołotow Litwa, Łotwa i Estonia znalazły się w strefie wpływów ZSRR. Okupanci rozpętali „czerwony terror”. W ciągu roku NKWD dziesiątkowało aresztowaniami polityczne i kulturalne elity. W połowie czerwca 1941 ruszyły masowe deportacje na Syberię: 30 tys. Litwinów, 15 tys. Łotyszy, 10 tys. Estończyków. Masowe deportacje z 1941 stworzyły taką atmosferę paniki, że oddziały Wehrmachtu wielu Bałtów witało niczym wyzwoliciele. Wybuchły antysowieckie powstania. Lokalni politycy mieli nadzieję, że w zamian za ścisły sojusz w wojnie z bolszewizmem Berlin pozwoli przywrócić narodowe państwa. Rzeczywiście, jeszcze latem 1940 Hitler wspominał o utworzeniu podległego III Rzeszy związku państw bałtyckich. Ale potem zapadła decyzja o germanizacji regionu. Z Litwy, Łotwy, Estonii i Białorusi utworzono terytorium okupowane Ostland. W sierpniu 1942 hitlerowskie dowództwo zatwierdziło plan utworzenia złożonej z Estończyków jednostki wojskowej Waffen SS – Legionu Estońskiego. Część żołnierzy zgłosiła się na ochotnika, jednak zdecydowana większość trafiła z przymusowego poboru (Niemcy łamali międzynarodowe prawo). Nastawienie Estończyków zmieniło się z początkiem 1944, kiedy Armia Czerwona ruszyła z ofensywą i Estonii groziło widmo powrotu sowieckiej władzy. Powstała 15-tysięczna 20. Dywizja Waffen SS Estońska (jej trzon stanowili żołnierze wspomnianego wcześniej Legionu Estońskiego). Kiedy Niemcy wycofali się, estońskim sojusznikom dano możliwość odejścia ze służby. Większość tak zrobiła, przechodząc do partyzantki. Inni wycofali się z Niemcami. Część z nich przedarła się na front zachodni i poddała Amerykanom. 20. Dywizja, otoczona przez Sowietów, skapitulowała dopiero 8 maja 1945. W sumie przez różne formacje walczące po niemieckiej stronie przetoczyło się w czasie wojny ok. 150 tys. Łotyszy. Co trzeci z nich zginął, 20 tys. przerzucono w 1945 roku na Pomorze i ci się uratowali, poddając się później aliantom, natomiast 80 tysięcy znalazło się w Kurlandii, gdzie razem z Niemcami bronili się do 7 maja 1945 roku. Na Litwie, mimo podejmowanych przez Niemców prób (1943) Legionu SS nie udało się nigdy sformować. Bałtyckich jednostek Waffen SS nie można stawiać w jednym rzędzie z podobnymi jednostkami niemieckimi. Podporządkowanie Legionów dowództwu SS było formalne. Łotewscy i estońscy żołnierze nie należeli do NSDAP. w latach 1946-49 byli żołnierze bałtyckich dywizji Waffen SS (pod koniec wojny poddali się aliantom zachodnim) pełnili pod amerykańskim dowództwem służbę strażniczą w czasie „procesów norymberskich”. To właśnie na orzeczenie Trybunału Norymberskiego uznające organizację SS i jej wojskową część – Waffen SS, za formację przestępczą, powołuje się MSZ Rosji, krytykując na arenie międzynarodowej Łotwę i Estonię za rzekome „hołubienie” weteranów-legionistów. Tyle, że Rosjanie jakoś zapominają o istotnym fragmencie tego orzeczenia, precyzującego definicję „członków kryminalnej organizacji SS”. Otóż wykluczono z niej żołnierzy Waffen SS siłą wcielonych do jednostki (tak było w przypadku większości Łotyszy i Estończyków), oraz tych, którzy nie dopuścili się bezpośrednio zbrodni wojennych (<https://tvn24.pl/swiat/baltowie-w-mundurach-ss-ra52264-ls3704686>, dostęp: 02.07.2025).

замалчивались либо преподносились в извращённом ключе. При этом военные преступники (бандеровцы) были объявлены новыми «героями» независимой Украины. Из Украины создавалась «анти-Россия»” (s. 321) [Dla szkół i uczelni władze w Kijowie wprowadziły antyukraińskie programy edukacyjne. Czyny bohaterów, przede wszystkim Wielkiej wojny ojczyźnianej są przemilczane albo ukazywane w wypaczonych formach. Na dodatek wojenni przestępcy (banderowcy) zostali ogłoszeni nowymi „bohaterami” niepodległej Ukrainy. Z Ukrainy zrobiono „anty-Rosję”].

Sytuacja Federacji Rosyjskiej jest niezwykle ciężka – „расширение НАТО” [poszerzenie NATO], „рост неонацизма и русофобии” [wzrost neonazizmu i rusofobii], „создание антироссийских режимов” [powołanie antyrosyjskich reżimów]:

[53] „Российской Федерации пришлось столкнуться с жёсткими вызовами: расширение НАТО на восток; рост неонацизма и русофобии в сопредельных странах; создание антироссийских режимов в ряде стран по периметру российских границ. В 1990-х гг. США открыто вмешивались во внутренние дела России” (s. 322) [Rosyjska Federacja musi stykać się z trudnymi wyzwaniami: poszerzenie NATO na wschód; wzrost neonazizmu i rusofobii w niektórych państwach; powołanie antyrosyjskich reżimów wokół rosyjskich granic. W latach 90. USA jawnie ingerowało w sprawę wewnętrzne Rosji].

Paragraf 34-35 „Polityka zagraniczna na początku XXI w. Rosja we współczesnym świecie” to pasmo sukcesów Putina. We wnioskach pojawia się takie podsumowanie „Россия стала мировым игроком” [Rosja stała się światowym graczem], ale przeszkadza jej „враждебная реакция стран Запада, и прежде всего США” [wroga reakcja państw zachodnich, zwłaszcza USA]:

[54] „Во внешней политике России в начале XXI в. произошли заметные изменения. Из страны, которая после распада СССР находилась в фарватере Запада, Россия вернулась в число ключевых мировых игроков, чьи действия на международной арене продиктованы национальными интересами. Стремление России проводить суверенную и независимую внешнюю политику вызвало враждебную реакцию стран Запада, и прежде всего США” (s. 379) [W polityce zagranicznej Rosji na początku XXI w. zaszły istotne zmiany. Z kraju, który po rozpadzie ZSRR był w kręgu wpływów Zachodu, Rosja wróciła do grupy czołowych graczy światowych, a jej działania na arenie międzynarodowej są podyktowane interesami narodowymi. Dążenie Rosji do prowadzenia suwerennej i samodzielnej polityki zagranicznej wywołało wrogą reakcję Zachodu, zwłaszcza USA].

Podsumowaniem sukcesów w paragrafie 36 „Rosja w 2021 roku – początku lat 20. XXI w.” jest jeden z najważniejszych dla Kremla sukcesów „воссоединение²⁴ Крыма и Севастополя с Россией” [ponowne przyłączenie Krymu i Sewastopola do Rosji]:

²⁴ używane w rosyjskim dyskursie słowo ‘воссоединение’ oznacza ‘ponowne połączenie’, ‘wcielenie’.

[55] „Развитие России в рассматриваемый период, несмотря на серьёзные внешние вызовы и масштабные внутренние задачи, носило поступательный характер. Одним из важнейших событий стало воссоединение Крыма и Севастополя с Россией” (s. 388) [Rozwój Rosji w analizowanym okresie, pomimo poważnych wyzwań zewnętrznych i problemów wewnętrznych na wielką skalę, miał stopniowy charakter. Jednym z najważniejszych wydarzeń było ponowne przyłączenie Krymu i Sewastopola do Rosji].

Paragraf 37 „Rosja dzisiaj. Specjalna operacja wojskowa” przedstawia „военно-террористические методы” [wojenno-terrorystyczne metody] stosowane przez USA na początku XXI w., stosując fake news, że przez Amerykanów „были взорваны нитки газопроводов” [wysadzone nitki gazociągu] „Nord Stream”:

[56] „Энергетическая независимость Европы не устраивала США. Во имя прибылей своих корпораций США постоянно прибегали к военно-террористическим методам – так было в Ираке, Сирии и Ливии, да и во многих других точках планеты. Ради того, чтобы не допустить российский газ в Европу, в сентябре 2022 г. были взорваны нитки газопроводов «Северный поток» в Балтийском море. Результат очевиден – европейцы вынуждены покупать значительно более дорогой сжиженный газ у американских компаний” (s. 391) [Niezależność energetyczna Europy nie odpowiadała USA. W imię zysku swych korporacji USA systematycznie stosowały wojenno-terrorystyczne metody – tak było w Iraku, Syrii i Libanie, a także w wielu innych punktach planety. Aby nie dopuścić rosyjskiego gazu do Europy we wrześniu 2022 r. wysadzono nitki gazociągu „Nord Stream” na Morzu Bałtyckim. Rezultat tego jest oczywisty – Europejczycy muszą kupować o wiele droższy gaz skroplony od amerykańskich firm].

Autorzy narzucają następującą retorykę – to Amerykanie „спонсируют русофобию” [sponsorują rusofobię], „втягивают Россию в конфликты” [wciągają Rosję w konflikty], a ich celem jest „расчленение России и контроль над её ресурсами” [podzielenie Rosji na części i kontrola nad jej zasobami]:

[57] „Идеей фикс Запада стала дестабилизация положения внутри России. Сначала – по периметру её границ. Ради этого в бывших республиках СССР спонсировалась откровенная русофобия. Дальше по плану – втягивание России в череду конфликтов и «цветных революций», разбалансировка её экономики и смена власти на подконтрольную. Конечная цель при этом и не особо скрывается: это расчленение России и контроль над её ресурсами” (s. 393) [Idée fixe Zachodu jest destabilizacja sytuacji wewnątrz Rosji. Najpierw wokół jej granic. W tym celu w byłych radzieckich republikach ZSRR sponsorowały otwartą rusofobię. Kolejne, według planu, to było wciąganie Rosji w różne konflikty i „kolorowe rewolucje”. Zdestabilizowanie jej gospodarki i zmiana władzy na kontrolowaną przez nich. Finalnym celem, który wcale nie jest skrywany, jest podział Rosji na części i kontrola nad jej zasobami].

Według historyków rosyjskich USA i Unia Europejska w podręcznikach do historii „извращают историю” [wypaczają historię]:

[58] „США и Евросоюз потратили огромные суммы на подготовку специальных образовательных программ по истории, так называемых «учебников». Ни сил, ни средств не жалели, дабы «перезагрузить нам мозги» (это их профессиональный термин), убедить нас в «извечной агрессивности и колонизаторской сущности» России. В принятой в 2019 г. резолюции Европарламента²⁵ было сказано о «виновности» СССР в развязывании Второй мировой войны. Война якобы стала «непосредственным следствием печально известного нацистско-советского Договора о ненападении от 23 августа 1939 года... в соответствии с которым два тоталитарных режима, задавшиеся целью завоевать мир, делили Европу на две зоны влияния». Так извращается история” (s. 394) [USA i Unia Europejska wydała mnóstwo pieniędzy na przygotowanie specjalnych programów edukacyjnych z historii, tak zwanych „podręczników”. Nie żalowali ani środków, ani pieniędzy, żeby nam „zrestartować mózgi” (to ich termin), przekonać nas do „odwiecznej agresywności i kolonizatorskiej natury” Rosji. W przyjętej w 2019 r. rezolucji Parlamentu Europejskiego wskazano „winę” ZSRR w rozpęтaniu II wojny światowej. Wojna, rzekomo, była wywołana „bezpośrednimi skutkami smutnego nazistowsko-sowieckiego Traktatu o nieagresji z 23 sierpnia 1939 r. zgodnie z którym dwa totalitarne reżimy, mające na celu podbicie świata, podzieliły Europę na dwie strefy wpływów”. Tak wypacza się historię].

Autorzy w duchu antypolskiego dyskursu potępiają „снос мемориалов советским воинам-освободителям” [burzenie pomników radzieckich „żołnierzy-wyzwolicieli]:

[59] „С 2010-х гг. в странах Восточной Европы началась кампания по сносу мемориалов советским воинам-освободителям. Только в Польше из 561 памятника (в том числе на могилах солдат) к середине 2023 г. осталось несколько десятков. Практически ежедневно поступают сообщения о сносе очередного монумента. Так Запад «воюет» с теми, кто уже не может за себя постоять, – с мёртвыми. С мёртвыми союзниками.

²⁵ „Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 września 2019 r. w sprawie znaczenia europejskiej pamięci historycznej dla przyszłości Europy”, w której podkreśla się, m.in., że wybuch II wojny światowej, najbardziej niszczycielskiej wojny w historii Europy, był bezpośrednim skutkiem osławionego radziecko-nazistowskiego traktatu o nieagresji z 23 sierpnia 1939 r., znanego także jako pakt Ribbentrop-Mołotow, i jego tajnego protokołu dodatkowego, na mocy którego dwa totalitarne reżimy dążące do podboju świata podzieliły Europę na dwie strefy wpływów. Przypomina się, że reżimy nazistowski i komunistyczny dokonały masowych mordów, ludobójstwa i deportacji oraz doprowadziły do utraty życia i wolności w XX w. na skalę niespotykaną w historii ludzkości, a także przypomina o przerażającej zbrodni Holocaustu, której dopuścił się reżim nazistowski; potępia w najostrejszych słowach akty agresji, zbrodnie przeciwko ludzkości i masowe naruszenia praw człowieka popełnione przez reżim nazistowski i komunistyczny oraz inne reżimy totalitarne. Wzywa się, aby wszystkie państwa członkowskie UE, aby jasno i zgodnie z zasadami osądziły zbrodnie i akty agresji, jakich dopuściły się totalitarne reżimy komunistyczne i reżim nazistowski. Potępia wszelkie manifestacje i inne działania propagujące ideologie totalitarne, takie jak nazizm i stalinizm, w UE. Pełny tekst: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_PL.html (dostęp: 02.07.2025).

С теми, кто погиб за освобождение этих стран, за спасение тех же поляков, обречённых нацистами на уничтожение и вымирание. Просто напомним: за свободу Польши отдали свои жизни 600 тыс. наших воинов. Это сегодня всё взрослое мужское население Смоленской и Псковской областей” (s. 394) [Od 2010 r. w krajach Europy Wschodniej zaczęła się kampania burzenia pomników radzieckich żołnierzy-wyzwolicieli. Tylko w samej Polsce z 561 pomników (w tym grobów żołnierzy) do połowy 2023 r. pozostało tylko kilkadziesiąt. Praktycznie codziennie docierają informacje o burzeniu kolejnego pomnika. Tak Zachód „walczy” z tymi, którzy już nie mogą się bronić – z martwymi. Z martwymi sojusznikami. Z tymi, którzy zginęli za wyzwolenie, za uratowanie tych samych Polaków, skazanych przez nazistów na zagładę i śmierć. Po prostu przypomnijmy: za wolność Polski oddało swoje życie 600 tys. naszych żołnierzy. Dziś to tyle ile dorosła ludność obwodu smoleńskiego i pskowskiego].

Uczniom podaje się znów zadanie z narzuconą tezą:

[60] „Приведите примеры фальсификации истории со стороны стран Запада. Какой исторический период подвергается сегодня фальсификации в наибольшей мере? Почему?” (s. 395) [Podajcie przykłady fałszowania historii ze strony państw Zachodu. Jaki okres historyczny jest fałszowany i w największym stopniu? Dlaczego?].

Jako ciekawostkę podano informację na temat „антироссийской паранойи” [antyrosyjskiej paranoi]:

[61] „Антироссийская паранойя не знает границ. Власти Прибалтики заявили, что мультсериал «Маша и Медведь» это «гибридная форма идеологической диверсии» России” (s. 395) [Antyrosyjska paranoja nie zna granic. Władze państw bałtyckich oświadczyły, że kreskówka „Masza i niedźwiedź” to „hybrydowa forma dywersji ideologicznej” Rosji].

Na stronie 396 po raz kolejny wraca się do państw bałtyckich i Ukrainy, po których miastach „маршируют ветераны созданных Гитлером национальных частей СС и их наследники” [maszerują weterani tworzonych przez Hitlera oddziałów SS i ich następcy], pojawili się «новые герои»: бандеровцы, «лесные братья», эсэсовские legionеры, каратели и полицаи²⁶) [nowi bohaterowie: banderowcy, „leśni bracia”, legionieści SS, oprawcy i Polizei]:

[62] „По улицам прибалтийских городов (а позднее и на Украине) стали регулярно маршировать ветераны созданных Гитлером национальных частей СС и их наследники. Из учебников истории изымалось всякое упоминание о героизме советских солдат, об исторических связях

²⁶ ‘полицай’ (zapóżyczenie z niem. ‘Polizei’) ma negatywny oddźwięk, w odróżnieniu od oficjalnego ‘полицейский’, czyli ‘policjant’. ‘Полицай’ to mieszkaniowiec kolaborujący z nazistami albo policjant służący w hitlerowskiej policji.

с Россией. Взамен появились главы о «новых героях»: бандеровцах, «лесных братьях», эсэсовских legionерах, карателях и полициях” (s. 396) [Ulicami miast nadbałtyckich (a później i ukraińskich) zaczęły regularnie maszerować weterani stworzonych przez Hitlera narodowych oddziałów SS i ich następcy. Z podręczników historii usuwa się wszelkie wspomnienia na temat heroizmu żołnierzy radzieckich, o historycznych związkach z Rosją. Za to pojawiają się rozdziały o „nowych bohaterach”: banderowcach, „leśnych braciach”, legionistach SS, oprawcach i polizei].

Specjalny fragment nazwano „український неонацизм” [ukraiński neonazim], w których termin ten wyjaśnia się jako „озлобленне національне, мовне, культурне насильство²⁷ агресивного меншинства над більшістю” [złośliwa narodowa, językowa, kulturowa przemoc agresywnej mniejszości nad większością], a „русская культура официально объявлена культурой вражеской, культурой «колонизаторов» и «оккупантов»” [kultura rosyjska została oficjalnie nazwana kulturą wroga, kulturą „kolonizatorów” i „okupantów”]:

[63] „Український неонацизм – это отнюдь не прямое повторение германского национал-социализма 1920-1940-х гг. Это в значительной степени новое явление. Это озлобленное национальное, языковое, культурное насильство агрессивного меньшинства над большинством [...] Но после военного переворота в Киеве в 2014 г. поэтапно под запретом оказались и русские книги, и музыка, и кино, и даже мультфильмы. Ограничено преподавание русского языка и на русском языке, использование русского языка в любых официальных учреждениях запрещено. Русская культура официально объявлена культурой вражеской, культурой «колонизаторов» и «оккупантов» [...]. Миллионы простых людей оказались под давлением, их заставляли отказаться от своего языка и культуры, от своих друзей и родственников в России” (s. 396) [Ukraiński neonazizm to wcale nie powtórzenie niemieckiego narodowego socjalizmu z lat 1920-1940. To w znacznym stopniu nowe zjawisko. To złośliwa narodowa, językowa, kulturowa przemoc agresywnej mniejszości nad większością (...) Po wojskowym przewrocie w Kijowie w 2014 r. stopniowo zakazane stały się rosyjskie książki, muzyka, filmy, a nawet bajki dla dzieci. Ograniczono nauczanie języka rosyjskiego i w języku rosyjskim, zakazano posługiwania się językiem rosyjskim w oficjalnych urzędach. Kultura rosyjska została oficjalnie nazwana kulturą wroga, kulturą „kolonizatorów” i „okupantów” (...). Miliony zwykłych ludzi znalazło się w ciężkiej sytuacji, zmusili ich do rezygnacji z języka ojczystego i ojczystej kultury, ze swoich przyjaciół i krewnych w Rosji].

Dalej wylicza się działania ukraińskich władz w zakresie zmiany historii – „палачи и союзники Гитлера – Бандера и Шухевич²⁸ провозглашены героями” [katów i sojuszników Hitlera – Banderę i Szuchewycza ogłoszono bohaterami]:

²⁷ ‘насильство’ to ‘przemoc’ albo ‘gwałt’.

²⁸ Роман Шухевич [Roman Szuchewycz] (1907-1950) – ukraiński nacjonalista odpowiedzialny za zbrodnie przeciwko ludzkości, działacz Ukraińskiej Organizacji Wojskowej, przewodniczący referatu bojowego Krajowej

[64] „В школьных учебниках истории Россия предстаёт «угнетателем и поработителем»²⁹ Украины. Идеологи ОУН-УПА (организации, запрещённые в России), палачи и союзники Гитлера – Бандера и Шухевич провозглашены героями. В их честь называют улицы и проспекты украинских городов. Предатель Мазепа, «награждённый» Петром I «орденом Иуды»³⁰, превращён в национального героя: в его честь установлены памятники, учреждены госнаграды и премии” (s. 397) [W szkolnych podręcznikach historii Rosja przedstawiana jest jako „ciemiężyciel i tyran” dla Ukrainy. Ideolodzy UAN-UPA (organizacje zakazane w Rosji), kaci i sojusznicy Hitlera – Bandera i Szuchewycz zostali ogłoszeni bohaterami. Ich nazwiskami nazywa się ulice i aleje w ukraińskich miastach. Zdrajca Mazepa „nagrodzony” przez Piotra I „orderem Judasza” stał się bohaterem narodowym: na jego cześć stawia się pomniki, ustanawia nagrody państwowe].

Ponownie USA i NATO to „главный таран против России” [główny taran przeciwko Rosji], „враждебная Украина подконтрольная Западу” [wroga Ukraina pod kontrolą Zachodu] i „анти-Россия” [„anty-Rosja”]:

[65] „Постепенно на роль главного тарана против России США и НАТО стали готовить Украину. [...] В украинскую власть при поощрении Запада продвигались всё более антироссийские политики. Они в ущерб своей стране разрушали экономические и культурные связи с Россией. По лекалам австрийского Генштаба XIX в. из Украины усиленно лепили «анти-Россию», враждебную России и при этом полностью подконтрольную Западу” (s. 397) [Stopniowo USA i NATO zaczęły przygotowywać Ukrainę do roli głównego tarana przeciwko Rosji. [...] Do władz rosyjskich z poparciem Zachodu przerzucano coraz bardziej antyrosyjskich polityków. Na szkodę swego kraju niszczyli relacje gospodarcze i kulturowe z Rosją. Według wzoru Sztabu Generalnego Austrii z XIX w. z Ukrainy zaczęto tworzyć „anty-Rosję”, wrogą Rosji i na dodatek w pełni kontrolowaną przez Zachód].

Egzekutywy Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, przewodniczący Krajowej Egzekutywy OUN-B na Generalne Gubernatorstwo, zastępca dowódcy batalionu „Nachtigall”, kapitan 201 batalionu Schutzmannschaft, generał i naczelnny dowódca Ukraińskiej Powstańczej Armii, przewodniczący Sekretariatu Generalnego Ukraińskiej Głównej Rady Wyzwoleńczej. Jako główny dowódca UPA ponosi bezpośrednią odpowiedzialność za zaakceptowanie rzezi wołyńskiej jako taktyki UPA przeciwko Polakom i przeprowadzenie ludobójczej czystki etnicznej na polskiej ludności cywilnej w województwach lwowskim, tarnopolskim i stanisławowskim, których ofiarą padło ok. 100 tys. osób, z czego na Wołyniu zginęło 40-60 tys. Polaków, w województwach lwowskim, tarnopolskim i stanisławowskim od 20-25 do 40 tys., zaś na ziemiach współczesnej Polski od 6 do 8 tys. Polaków (https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Szuchewycz, dostęp: 02.07.2025).

²⁹ ‘угнетатель’ i ‘поработитель’ w słownikach to ‘ciemiężyciel’. Jednak ‘угнетатель’ może być też ‘uciskającym’, ‘tyranem’, ‘okrutnym ciemiężcą narodu’, od ‘угнетать’ – ‘ugniatać’, ‘cisnąć’. ‘Поработитель’ to ‘ten, który zniewala, ujarzmia’, bo ‘паб’ to ‘niewolnik’.

³⁰ ukraiński hetman Mazepa cieszył się zaufaniem Piotra I. Jednak po wyruszeniu wojsk Karola XII na Ukrainę przeszedł na stronę króla Szwecji. Piotr I polecił w 1709 r. wykonać „орден Иуды” [order Judasza] w jednym egzemplarzu i wręczyć go Mazepie. Na awersie orderu był przedstawiony Judasz, który się powiesił na gałęzi drzewa a pod nim był napis „Мазепа за зраду”. Piotr I nie zdążył wręczyć medalu, bo Mazepa zmarł. Cesarz wręczył więc medal swojemu błaznowi, księciu Szachowskiemu, który musiał nosić order podczas uroczystości na długim srebrnym łańcuchu na szyi (<https://www.nagrada.moscow/base/shownagr/209/full>, dostęp: 30.06.2025).

Jak zawsze – największym wrogiem są USA. Ale sytuacja zaostrzyła się, gdy prezydentem został Joe Biden, a w Ukrainie do władzy doszedł „режим в Киеве” [reżim kijowski]. I tutaj pojawia się słynny w rosyjskim dyskursie fake – w Ukrainie tworzą amerykańskie „биологические лаборатории США” [laboratoria biologiczne USA]:

[66] „Противостояние России и Запада ещё более обострилось в начале 2020-х гг. К власти в США пришла команда Джо Байдена. Сменилось и руководство режима в Киеве. Обстрелы Донбасса участились. Никаких подвижек с выполнением Минских соглашений³¹ не происходило. На обращение России к руководству США и НАТО в конце 2021 г. с предложением выработать наконец новое соглашение, учитывающее интересы безопасности нашей страны, Запад ответил категорическим отказом. [...] На Украине были организованы биологические лаборатории США, работавшие в режиме строжайшей секретности. Киев выражал стремление обзавестись ядерным оружием. Вступление в НАТО как государственная задача было закреплено в Конституции Украины. Возврат Крыма (согласно военной доктрине Украины) был объявлен Киевом приоритетом номер один. Если бы Украина, вступив в НАТО, спровоцировала военный конфликт в Крыму или Донбассе, то на основании Устава НАТО Россия оказалась бы одномоментно в состоянии войны со всеми участниками Североатлантического блока: от США и Англии до Германии и Франции. Это был бы, возможно, конец цивилизации. Этого нельзя было допустить” (s. 402) [Konflikt Rosji i Zachodu zaostrzył się w latach 20. XXI w. Do władzy w USA doszła drużyna Joe Bidena. Zmieniło się też kierownictwo reżimu w Kijowie. Ostrzały Donbasu stały się coraz częstsze. Nie było żadnych postępów w realizacji Porozumień mińskich. Na propozycję Rosji skierowaną do USA i NATO pod koniec 2021 r. dotyczącą wypracowania nowych porozumień, które uwzględnią bezpieczeństwo naszego kraju Zachód odpowiedział kategorycznie nie. [...] W Ukrainie USA utworzyły laboratoria biologiczne,

³¹ „Минские соглашения” [Porozumienia mińskie] są uważane za jedyną formułę pokojowych negocjacji między Moskwą a Kijowem. Pierwsze porozumienie mińskie podpisano w stolicy Białorusi 5 września 2014 r. Wówczas propozycje wysunęła Ukraina, ale musiała zaakceptować dwa niekorzystne rozwiązania: przyznanie Donbasowi specjalnego statusu (co osłabiło Ukrainę) oraz przeprowadzenie wyborów lokalnych w tym regionie dopiero po uzyskaniu takiego statusu. W następstwie pierwszego porozumienia mińskiego ukraiński parlament uchwalił we wrześniu 2014 r. prawo nadające Donbasowi spory zakres autonomii, mający obowiązywać przez 3 lata, z możliwością jego przedłużenia. Wśród punktów porozumienia znalazły się też: dwustronne zawieszenie broni, przyznanie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) roli obserwatora przestrzegania zawieszenia broni, wymiana więźniów, amnestia, pomoc gospodarcza dla regionu, a także przyjęcie ustawy zakazującej ścigania osób związanych z rebelią w obwodzie donieckim i ługańskim. Moskwa nie była zadowolona z rezultatów zawartego porozumienia i dalej prowadziła działania zbrojne. Ówczesni kanclerz Niemiec Angela Merkel i prezydent Francji Francois Hollande postanowili wznowić negocjacje. W lutym 2015 r. podpisano drugie porozumienie mińskie. Tym razem ku zadowoleniu Rosji uwzględnione zostały jej cele polityczne, w dużym stopniu niekorzystne dla Ukrainy. Moskwa zażądała zmiany ukraińskiego prawa i reformy konstytucji w celu nadania Donbasowi autonomii, przez co rząd w Kijowie nie dysponowałby nawet prawem do odwołania lokalnej władzy wykonawczej. Ukraina miała też zapisać w konstytucji swoją neutralność. W ostatnich dniach media donoszą o tym, jak siły rosyjskie i ukraińskie wzajemnie oskarżają się o naruszanie porozumień mińskich. Szef ukraińskiej dyplomacji Dmytro Kuleba informował, że siły prorosyjskich separatystów ostrzelały szereg miejscowości w Donbasie. Mieli użyć ciężkiego zbrojenia zabronionego właśnie przez porozumienia mińskie. Dodał, że rosyjska propaganda chce przypisać ostrzał Ukrainie (<https://wiadomosci.onet.pl/swiat/co-to-sa-porozumienia-minskie-zakonczyly-wojne-teraz-moga-ja-wywolac/6s098e2>, dostęp: 02.07.2025).

które działały ściśle tajnie. Kijów wyraził chęć pozyskania broni jądrowej. Wejście do NATO jako cel państwa, zostało zapisane w Konstytucji. Powrót Krymu (zgodnie z doktryną wojenną Ukrainy) został określony przez Kijów jako priorytet numer jeden. Jeśli Ukraina po wejściu do NATO spowoduje konflikt wojenny na Krymie lub w Donbasie to na podstawie Statutu NATO Rosja w tym samym momencie znalazłaby się w stanie wojny ze wszystkimi członkami Paktu Północnoatlantyckiego: od USA i Anglii do Niemiec i Francji. A to, prawdopodobnie, oznaczałoby koniec cywilizacji. Nie możemy do tego dopuścić].

Jak więc Putin zareagował? Rozpoczął wojnę, którą w Rosji nazywa się „Специальной военной операцией” [specjalną operacją wojskową]:

[67] „24 февраля 2022 г. Президент России объявил о начале Специальной военной операции (СВО). Её цели – защита Донбасса и упредительное обеспечение безопасности России” (s. 403) [24 lutego 2022 r. Prezydent Rosji ogłosił rozpoczęcie specjalnej operacji wojskowej. Jej celem jest ochrona Donbasu i zapobiegawcze zapewnienie bezpieczeństwa Rosji].

Krytykuje się sankcje zachodnie, w wyniku których „были украдены средства российских корпораций, личные средства и собственность частных лиц” [ukradziono środki korporacji rosyjskich, środki osobiste i własność osób prywatnych], aby „обрушить экономику” [zniszczyć gospodarkę]:

[68] „Запад завалил украинский режим деньгами и оружием, а против России были введены беспрецедентные по масштабу санкции. Запад всеми способами пытается обрушить экономику России. Все эти так называемые санкции – это важно понимать – абсолютно незаконные. [...] Произошло невиданное и снова немыслимое. Западом были похищены все активы Российского государства, хранящиеся в их банках, на общую сумму более 300 млрд долл. Также были де-факто украдены средства российских корпораций, личные средства и собственность множества частных лиц – граждан России (заморожены недвижимость, банковские счета, акции, ценные бумаги)” (s. 403) [Zachód zasypał ukraiński reżim pieniędzmi i bronią, a przeciwko Rosji wprowadzono bezprecedensowe pod względem skali sankcje. Zachód na wszystkie sposoby próbuje zniszczyć gospodarkę Rosji. Wszystkie te tak zwane sankcje, co należy rozumieć, są absolutnie bezprawne. [...] Miało miejsce niespotykane dotychczas i niewyobrażalne. Zachód ukradł wszystkie aktywa Państwa Rosyjskiego, które były przechowywane w ich bankach na łączną sumę ponad 300 mld dol. De facto ukradziono środki rosyjskich korporacji, środki osobiste i własność osób prywatnych – obywateli Rosji (zamrożono nieruchomości, rachunki bankowe, akcje, papiery wartościowe)].

W dyskursie rosyjskim często podkreśla się, że sankcje nie zaszkodziły Rosji, a wręcz odwrotnie – „после ухода иностранных компаний открылись многие рынки” [po wycofaniu się firm obcych otworzyło się wiele rynków], „большая часть планеты

относится с пониманием и симпатией” [większość krajów na świecie odnosi się z sympatią] do Rosji, a sam Zachód „стал испытывать дефицит энергии” [odczuwa deficyt energii], „США удалось навязать Европе свой дорогой газ и другие ресурсы” [USA narzuciły Europie swój drogi gaz i inne zasoby]:

[69] „Такие уникальные времена случаются в истории нечасто. После ухода иностранных компаний многие рынки перед вами открыты. Открыты фантастические возможности для карьеры в бизнесе и собственных стартапов. Не упустите этот шанс. Сегодня Россия – воистину страна возможностей. Попытки изолировать нашу страну провалились. Регулярные встречи Президента России с лидерами стран Азии, Латинской Америки, Африки показали, что большая часть планеты с пониманием и симпатией относится к курсу, направленному против однополярного мира и его «правил жизни». Напротив, государства Евросоюза, с подачи США начавшие санкционную войну против России, стали испытывать дефицит энергии и других важных ресурсов. Инфляция, с конца 1970-х гг. не превышавшая там 1-2% в год, выросла на порядок (в 2022 г. в Литве – 21%, в Германии – 11%, в Италии – 8%). Главным бенефициаром украинского конфликта стали США. Им удалось навязать Европе свой дорогой газ и другие ресурсы. Американский ОПК завален заказами. США полны решимости воевать «до последнего украинца». Как говорят американцы: «Ничего личного. Это просто бизнес»” (s. 406) [Takie unikalne czasy zdarzają się w historii nieczęsto. Po wycofaniu się zagranicznych firm wiele rynków otworzyło się na nas. Powstały fantastyczne możliwości do kariery w biznesie i własnych start upów. Próby izolowania naszego kraju poniosły fiasko. Regularne spotkania Prezydenta Rosji z liderami krajów z Azji, Ameryki Łacińskiej, Afryki pokazują, że większa część naszej planety ze zrozumieniem i sympatią odnosi się do kursu przeciwko jednobiegunowemu światu i jego „zasad życia”. Na odwrót, państwa Unii Europejskiej, które zaczęły wojnę sankcyjną na polecenie USA, zaczęły odczuwać deficyt energii i innych ważnych zasobów. Inflacja, która od końca lat 70. nie przekraczała 1-2% rocznie, wzrosła okropnie (w 2022 r. na Litwie – 21%, w Niemczech – 11%, we Włoszech – 8%). Głównym beneficjentem konfliktu ukraińskiego stały się USA. Udało się im narzucić Europie swój drogi gaz i inne zasoby. Amerykański kompleks obronno-przemysłowy jest zarzucony zamówieniami. USA są w pełni zdecydowane walczyć „do ostatniego Ukraińca”. Jak mówią Amerykanie: „To nic osobistego. To po prostu biznes”].

Wielokrotnie więc podkreśla się cudowne czasy dla Rosji i niespotykany dotąd kryzys w Europie, czemu winne są USA.

Podręcznik zawiera również punkt „Ukraina – ultranacjonalistyczne państwo”, co jest zgodne z retoryką Kremla.

[70] „Сегодня любое инакомыслие на Украине жёстко преследуется, оппозиция запрещена, всё русское объявлено враждебным. Идёт уничтожение всего, так или иначе свидетельствующего об общей для братских народов истории и культуре. Сначала прошла «декоммунизация» – тотальный снос памятников, связанных с СССР. Затем с размахом

продолжили уничтожать мемориалы, посвящённые подвигам советских солдат в годы Великой Отечественной. Потом стало уничтожаться вообще всё, что так или иначе связано с Россией, включая памятники Пушкину, Екатерине II, русским писателям и поэтам, музыкантам и учёным. Украинские неонацисты не скрывают, чьими наследниками они себя считают. Одной из бригад ВСУ присвоено название «Эдельвейс»³². Так называлась гитлеровская дивизия, «отличившаяся» в уничтожении евреев, карательных операциях. В армии и нацгвардии Украины широко распространена запрещённая во всём мире символика частей СС «Дас Райх»³³, «Мёртвая голова»³⁴, «Галичина»³⁵. Сегодня вновь, как и в годы

³² Abwehrgruppe-218, zwana też Grupą Bojową „Эдельвайс” [Edelweiß] (niem. Kampfgruppe „Edelweiß”) – ochotnicza formacja zbrojna do działań specjalnych SS złożona ze Słowaków, Kozaków dońskich, mieszkańców Kaukazu i Niemców pod koniec II wojny światowej. W swojej działalności współpracowała z armią słowacką i niemieckim SD. W miastach i wsiach powstała siatka informatorów i donosicieli, którzy powiadamiali dowództwo jednostki o ruchach oddziałów partyzanckich. Informacje uzyskiwano też od zdrajców, którym wypłacano znaczne sumy pieniędzy, oraz wymuszano torturami od schwytanych partyzantów. Żołnierze Abwehrgruppe 218 używali karabinów i pistoletów produkcji niemieckiej, czechosłowackiej i sowieckiej. Nosili zarówno mundury słowackie, jak też niemieckie (https://pl.wikipedia.org/wiki/Abwehrgruppe_218, dostęp: 03.07.2025).

³³ „Дас Райх” [2 Dywizja Pancerna SS „Das Reich”] (niem. 2. SS-Panzerdivision „Das Reich”) – dywizja Waffen-SS, odpowiedzialna za masakrę ludności cywilnej w Oradour-sur-Glane. Dywizja została utworzona w 1934 roku jako Die SS-Verfügungstruppe, w 1940 stała się formacją Waffen-SS. Dywizja głównie walczyła na froncie wschodnim z Armią Czerwoną, docierając aż do stolicy ZSRR. W początkowym okresie ataku na ZSRR, żołnierzom z Dywizji Das Reich, nie zapewniono transportu więc większą część drogi musieli pokonać pieszo. Ostra zima oraz radziecka kontrofensywa udaremniły niemiecki plan zajęcia Moskwy. W czasie tych walk dywizja poniosła znaczne straty. Po inwazji aliantów we Francję walczyła w Normandii. Po klęsce we Francji dywizja „Das Reich” wzięła udział w ofensywie w Ardenach, a potem przerzucona została na Węgry. Na Węgrzech uczestniczyła w nieudanej operacji Wiosenne Przebudzenie skierowanej przeciw Armii Czerwonej. Atak niemiecki został powstrzymany, a 16 marca 1945 armia radziecka przeszła do kontrataku, po którym dywizja „Das Reich” znalazła się w okrążeniu. Po wyjściu z okrążenia żołnierze „Das Reich” walczyli już tylko o przetrwanie. Pod koniec wojny udało im się przedrzeć na zachód, aby uniknąć rosyjskiej niewoli. Po okrążeniu pod Linzem, w maju 1945 roku poddali się armii amerykańskiej (https://pl.wikipedia.org/wiki/2_Dywizja_Pancerna_SS_„Das_Reich”, dostęp: 03.07.2025).

³⁴ „Мертвая голова” [Dywizja Pancerna SS „Totenkopf”] – niemiecka dywizja pancerna uznawana za najbardziej fanatyczną spośród dywizji Waffen-SS, uczestniczyła w agresji na Francję i ataku na Związek Radziecki. Dywizja została sformowana po kampanii wrześniowej w październiku 1939 roku. Jej żołnierze oraz dowódca Theodor Eicke w większości wywodzili się z jednostek wartowniczych z obozów koncentracyjnych: Buchenwald, Dachau, Mauthausen i Sachsenhausen. W 1942 roku nazwano ją „Dywizją Totenkopf”, czyli Dywizją Trupiej Głównki. Po walkach we Flandrii żołnierze dywizji Totenkopf wymordowali część wziętych do niewoli jeńców. Mordów dopuścili się na pojmanych żołnierzach marokańskich z francuskich oddziałów kolonialnych. Dokonali też co najmniej jednej zbrodni na Brytyjczykach. W związku z planowaną agresją III Rzeszy na ZSRR dywizja została przerzucona na okupowane ziemie polskie. W walkach na froncie wschodnim żołnierze dywizji odnieśli wiele militarnych sukcesów ale też dopuścili się licznych okrucieństw. W sierpniu 1944 roku w wielkiej bitwie pancerniej w rejonie Wołomina dywizja „Totenkopf” walcząc razem z Dywizją Pancerną Hermann Göring i 5 Dywizją Pancerną SS „Wiking” praktycznie unicestwiła 3 Korpus Pancerny Armii Czerwonej, jednak sama również poniosła znaczne straty. W grudniu 1944 roku została przerzucona na Węgry, gdzie uczestniczyła w nieudanym kontrataku koło Budapesztu. Działania bojowe zakończyła w Austrii. Do niewoli oddała się armii amerykańskiej 8 maja 1945 roku w okolicach Linzu. Po tygodniu Amerykanie przekazali jeńców Armii Czerwonej. Niewolę rosyjską przeżyło niewielu (https://pl.wikipedia.org/wiki/3_Dywizja_Pancerna_SS_„Totenkopf”, dostęp: 03.07.2025).

³⁵ „Галичина” [4 Dywizja Grenadierów Waffen SS (1 ukraińska)] (niem. 14. Waffen-Grenadier-Division der SS (ukrainische Nr. 1), potocznie określana w Polsce jako 14 Dywizja Waffen SS-Galiczian, nazywana również SS Hałyczyna – jednostka wojskowa utworzona wiosną 1943 przez III Rzeszę z ukraińskich ochotników z Galicji. Organizacji dywizji ze strony niemieckiej patronował gubernator Dystryktu Galicja Generalnego Gubernatorstwa – Otto von Wächter, a ze strony ukraińskiej polityczne zaplecze stanowił Ukraiński Komitet Centralny w Krakowie pod przewodnictwem prof. Wołodymyra Kubijowycza i działacze OUN-M. 23 września 2020 r. ukraiński Sąd Najwyższy orzekł, że symbole Dywizji SS Galicja nie są związane z nazizmem i dlatego nie mogą być zakazane w kraju. To samo twierdził Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, kierowany wówczas przez Wołodymyra Wiatrowycza ([https://pl.wikipedia.org/wiki/14_Dywizja_Grenadierów_SS_\(1_ukraińska\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/14_Dywizja_Grenadierów_SS_(1_ukraińska)), dostęp: 03.07.2025).

нацистской оккупации, на Украине широко распространены лозунги «Москаляку на гиляку» и «Бей русню». Освобождая города, наши воины находят свидетельства массовых преступлений украинских националистов, которые издеваются над мирными жителями и пытаются военнопленных» (s. 406-407) [Obecnie każdy przejaw odmiennego myślenia na Ukrainie jest ostro prześladowany, a wszystko, co rosyjskie jest wrogie. Niszczy się wszystko, co w ten czy inny sposób świadczy o wspólnej dla braterskich narodów historii i kulturze. Najpierw miała miejsce „dekomunizacja” – kompletne burzenie miejsc pamięci poświęconych czynom bohaterskim żołnierzy podczas Wielkiej wojny ojczyźnianej. Potem zaczęto niszczyć w ogóle wszystko, co w ten czy inny sposób jest związane z Rosją, w tym pomniki Puszkina, Katarzyny II, rosyjskich pisarzy i poetów, muzyków i uczonych. Ukraińscy neonaziści nie ukrywają wcale za czyich kontynuatorów się uważają. Jednej z dywizji Ukraińskich Sił Zbrojnych nadano imię „Edelweiß”. Tak nazywała się dywizja hitlerowska „wyróżniająca się” mordowaniem Żydów, operacjami represyjnymi. W armii i gwardii narodowej Ukrainy wykorzystuje się zakazaną na całym świecie symbolikę oddziałów SS „Das Reich”, „Totenkopf”, „Hałyczyna”. Dziś, ponownie jak w latach nazistowskiej okupacji, na Ukrainie popularne są hasła „Moskala na szubienicę” i „Bij Ruskich”. Wyzwalając miasta, nasi żołnierze znajdują świadectwa masowych przestępstw ukraińskich nacjonalistów, którzy znęcają się nad cywilami i torturują wziętych do niewoli].

Posługując się najbardziej mrocznymi kartami historii, które ma każdy naród, rosyjskim uczniom wmawia się, że wszyscy Ukraińcy to „неонази́сты” [neonaziści], „совершают преступления” [popołniają przestępstwa], „издеваются над мирными жителями и пытаются военнопленных” [znęcają się nad cywilami i torturują wziętych do niewoli] Rosjan.

Pod koniec podręcznika dodano punkt „Специальная операция во́йска и ро́ссийское społeczeństwo” w celu usprawiedliwienia działań Kremla i przedstawienia samych korzyści wynikających z rozpoczęcia operacji przeciwko „nazistom ukraińskim”:

[71] „СВО сплотила наше общество, людей разных возрастов и профессий. Поддержка людей выразилась в сборе подарков для военнослужащих, гуманитарной помощи жителям новых регионов, в настоящем культе гордости за бойцов СВО. Самоотверженно работают на освобождённых территориях тысячи волонтеров, гражданские добровольцы, медики, учителя, строители, военкоры. Например, лишь одно из общественных движений «Народный фронт» за год собрало свыше 6,5 млрд руб. На эти средства закупаются квадрокоптеры, рации, бронежилеты, медикаменты и многие другие необходимые на фронте вещи.

Нашим военным противостоит идеологически прокачанная, оснащённая оружием НАТО, подготовленная по их стандартам армия ВСУ, пополняемая зарубежными наёмниками и инструкторами. Наши военные, имея категорический приказ ни при каких условиях не обстреливать жилые кварталы, столкнулись в начале СВО с невиданной

ранее тактикой НАТО. Армия ВСУ не защищала своих граждан, не обороняла города, занимая позиции на подступах к ним, а наоборот – оборудовала боевые позиции внутри жилых кварталов и не позволяла местным жителям их покинуть. То есть использовала собственных граждан как заложников, как «живой щит». Подобная изуверская тактика никогда не применялась ранее на своей территории ни одной армией мира в истории. Вы уже взрослые, уважаемые старшекласники! Сделайте из «новой военной тактики Украины» выводы сами» (s. 408-409) [Specjalna operacja wojskowa zjednoczyła nasze społeczeństwo, ludzi w różnym wieku i różnych zawodów. Wsparcie wyraża się w zbieraniu darów dla żołnierzy, pomocy humanitarnej dla mieszkańców nowych rejonów, w prawdziwym kulcie dumy z żołnierzy specjalnej operacji. Na wyzwolonych terenach poświęcają się działają tysiące wolontariuszy, lekarzy, nauczycieli. budowlańców, korespondentów wojennych. Na przykład, tylko jeden ruch społeczny „Front ludowy” w ciągu roku zebrał ponad 6,5 mld rubli. Za te pieniądze kupiono drony, radiostacje, kamizelki kuloodporne, leki i mnóstwo innych potrzebnych na froncie rzeczy.

Naprzeciwko naszym żołnierzom znajduje się wymaglowana ideologiczne, wyposażona w broń NATO, przygotowana do ich standardów armia Ukraińskich Sił Zbrojnych, uzupełniania o zagranicznych najemników i instruktorów. Nasi żołnierze mając kategoryczny rozkaz pod żadnym względem nie obstrzeliwać dzielnic mieszkalnych, zetknęli się na początku operacji specjalnej z niespotykaną dotąd taktyką NATO. Armia Ukraińskich Sił Zbrojnych nie broniła swoich obywateli, nie broniła miast, zajmując pozycje na przedpolach miast, a na odwrót – umacniała pozycje bojowe na terenach dzielnic mieszkalnych i nie pozwalała ich mieszkańcom opuszczać je. To znaczy wykorzystywała własnych obywateli jako zakładników, jako „żywą tarczę”. Podobna bestialska taktyka nigdy dotąd nie była wykorzystywana na swoim terenie przez żadną armię świata w historii. Jesteście już dorośli, drodzy uczniowie starszych klas! Wyciągnijcie sami wnioski z „nowej taktyki wojennej Ukrainy”].

Ile tu „prania mózgu” młodym ludziom! Ile fake’ów! Armia ukraińska wykorzystuje „зарубежных наёмников” [najemników zagranicznych], rosyjscy żołnierze mają „приказ не обстреливать жилые кварталы” [rozkaz, aby nie obstrzeliwać dzielnic mieszkalne], Ukraina „использует собственных граждан как заложников, как «живой щит»” [wykorzystuje własnych obywateli jako zakładników, jako „żywe tarcze”], stosując niespotykaną dotychczas w historii świata „изуверскую тактику” [bestialską taktykę]. Tak przedstawiając obraz operacji specjalnej jeszcze prosi się uczniów o wyciągnięcie wniosków!

A na dodatek ostrzega się uczniów, żeby nie ulegali manipulacji mediów:

[72] „И ещё. Узнавая в Интернете любую информацию о происходящем на Украине сейчас, помните: мировая индустрия по производству постановочных роликов, вбросов, фейковых фото и видео работает непрерывным конвейером. Западные соцсети и СМИ, доминирующие

в мировом информационном пространстве, с энтузиазмом тиражируют любые информационные «утки». Поэтому будьте бдительны. Думайте: почему, зачем и за что «отрабатывают новости» те или иные «оппозиционеры», «лидеры мнений», «популярные блогеры» и т. п. В чьих интересах? Думайте. И тогда вы не станете жертвами дешёвых манипуляций» (s. 409) [I jeszcze jedno. Czytając w Internecie informacje o tym, co się teraz dzieje na Ukrainie, pamiętajcie: światowy przemysł produkcji inscenizacji filmowych, wrzucania treści, fejkowych zdjęć i filmów działa cały czas jak taśma produkcyjna. Zachodnie sieci społecznościowe i media, które dominują w światowej przestrzeni informacyjnej, z entuzjazmem powielają wszelkie „kaczki” informacyjne. Dlatego bądźcie czujni. Pomyślcie: dlaczego, po co jedni albo inni „opozycjoniści”, „twórcy poglądów”, „popularni blogerzy” i inni „obrabiają informacje”? W czyim interesie to robią? Pomyślcie. Wtedy nie padniecie ofiarami tanich manipulacji].

Na końcu znajduje się punkt „Rosja – kraj bohaterów”, gdzie przedstawiono sylwetki żołnierzy i ochotników, którzy zginęli w specjalnej operacji wojskowej – ich fotografie i życiorysy. To są „prawdziwi” bohaterowie i wzorce patriotów dla rosyjskiej młodzieży. Przynajmniej władza tak chce ich wychować.

Podsumowanie

Współczesny rosyjski dyskurs historyczny, który przedstawiono na podstawie założeń polityki Kremla i prokremlowskiego podręcznika do historii, jest w całości podporządkowany ideologii władzy. To dyskurs odwołujący się do Ruskiego miru, wychwalający wojnę ojczyźnianą, bohaterstwo żołnierzy Armii Czerwonej i specjalną operację wojskową. To dyskurs wychwalania Stalina i krytyki Gorbaczowa, oskarżania Ukrainy o nazizm i „walki” z tym odradzającym się nazizmem przez współczesną armię rosyjską w imię obrony interesów gnębionych Rosjan. To ciągła krytyka i obwinianie za wszelkie zło „kolektywnego Zachodu” i USA, to „pranie mózgów” młodych Rosjan.

Jak zauważa M. Domańska (2019):

oficjalna narracja o historii jest silnie zideologizowana – stała się wręcz zamiennikiem zakazanej przez rosyjską konstytucję ideologii państwowej. Dąży ona do «monopolu na prawdę»: władze konsekwentnie eliminują pluralizm informacyjny i badawczy z przestrzeni publicznej. «Historia» to w takim ujęciu raczej eklektyczny zestaw mitów, tworzywo, z którego można uformować dowolną opowieść, a polityka historyczna to część propagandy państwowej. Fakty historyczne i ich interpretacje odgrywają rolę służebną wobec politycznych interesów decydentów.

Historia ta służy wychowaniu nowego patrioty, gdyż podręcznik dla uczniów 11 klasy zawiera wiele narzuconych przez prokremlowskich autorów pytań, wniosków, faktów, a uczniowie mają tylko uzasadnić ich tezy. Bo tylko Kreml ma monopol na historyczną i obiektywną prawdę.

A. Kolesnikow (2023) uważa, że:

Może i niektórzy współcześni Rosjanie przechowują wciąż w sercach mit żelaznego uścisku Stalina i z nostalgią wspominają letargiczny spokój epoki Breżniewa, ale najbardziej cenią sobie jednak czasy współczesne. Pewnie dlatego dla Rosjan era Putina, uważanego za spadkobiercę tego, co w rosyjskiej historii najlepsze, jest ich ulubionym okresem.

Jednak to, w jaki sposób budowana jest dziś w Rosji pamięć zbiorowa, uniemożliwia temu krajowi dalszy rozwój. Masową świadomość zredukowano do prymitywnego państwa, w którym Rosjan jednoczą wyłącznie archaiczne wartości. W upraszczanej oficjalnymi kanałami przeszłości nie ma miejsca na uznanie roli jednostek jako niezależnych podmiotów historii, tę rolę rezerwuje się dla państwa i jego biurokratycznego zaplecza, elit finansowych i maszyny wojskowej.

Tożsamość narodowa opiera się głównie na doświadczaniu wspólnej historii, ale w dzisiejszej Rosji obowiązujący model krajowego doświadczenia historycznego dzieli ludzi zamiast ich ku sobie zbliżać. Z tego powodu naród rosyjski nie może zbudować własnej nowoczesnej tożsamości. Co więcej, wydaje się, że Rosja jest teraz dalej od zdefiniowania własnego miejsca w historii niż w latach 90., kiedy była młodym niepodległym państwem.

Bibliografia

- Barańska-Szmitko, A. (2021). Dyskurs historyczny a dyskurs popularnonaukowy w serwisie YouTube na przykładzie wybranych kanałów. *Kultura – Media – Teologia*, 26, 160-187. Pobrane z: https://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/46_Baranska-Szmitko.pdf.
- Bralczyk, J. (2000). Manipulacja językowa. W: E. Chudziński, Z. Bauer (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*. Kraków.
- Domańska, M. (2019). *Mocarstwowy mit wojny we współczesnej polityce zagranicznej Kremla*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2019-12-31/mocarstwowy-mit-wojny-we-wspolczesnej-polityce-zagranicznej>.
- Kolesnikow, A. (2023). *Putin pisze na nowo historię, to on wskazuje bohaterów*. Pobrane z: <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/prof-andrzej-kolesnikow-putin-polityka-historyczna-rosji/>.
- Mazurkiewicz, A. (2014). „Narody ujarzmione: lobby polityczne czy projekt propagandowy? *Studia Historica Gedanensia*. Tom V (s. 354-392). Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Rządy Michaiła Gorbaczowa, czyli pieriestrojka i pucz Janajewa*. (2024). Pobrane z: <https://polskieradio24.pl/artykul/2793946,rzady-michaila-gorbaczowa-czyli-pieriestrojka-i-pucz-janajewa>.
- „*Wstawaj, ogromny kraju*”. (2015). Pobrane z: <https://pl.topwar.ru/87896-vstavay-strana-ogromnaya.html>.
- Войко А. (2013-202). *Кто такая «кузькина мать» и зачем ее показывать?* Pobrane z: <https://www.culture.ru/s/vopros/kuzkina-mat/>.
- Гизатова, Г., Иванова, О. (2019). Исторический дискурс и национальные нарративы. *Ученые записки Казанского университета. Серия Гуманитарные науки*, 161(5-6), 166-173. Pobrane z: https://kpfu.ru/portal/docs/F658727721/161_5_6_gum_14.pdf.

- Дука, О. (2005). *Дискурс исторической науки и дискурс идентичности*. Pobrane z: <https://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-istoricheskoy-nauki-i-identichnosti>.
- Дятлова, А. *Особенности англоязычного исторического дискурса*. Pobrane z: https://dep_fl.pnzgu.ru/files/dep_fl.pnzgu.ru/osobennosti_angloyazychnogo_istoricheskogo_diskursa.pdf.
- Колесников, А. (2025). *К Владимиру Путину вошла история*. Pobrane z: <https://www.kommersant.ru/doc/7832009>.
- Мединский пригрозил Украине потерей новых территорий в случае отказа от переговоров. (2025). Pobrane z: https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/2587130/medinskii-prigrozil-ukraine-poterei-novykh-territorii-v-sluchae-otkaza-ot-peregovorov?srsltid=AfmBOooambUjgwLQiThUbg1s7lBl1kfHPLqhdu1zBpI7oSy_cX6bb9i0.
- Миньяр-Белоручева, А. (2015). Типология исторического дискурса. *Электронный журнал. Язык и текст langpsy.ru*, 2(2), 8-16. Pobrane z: https://psyjournals.ru/journals/langt/archive/2015_n2/langt_2015_n2_Minyar-Beloroucheva.pdf.
- Новинка: учебник по истории России для всех направлений подготовки. (2024). Pobrane z: <https://znanium.ru/news/novinka-ucebnik-po-istorii-rossii-dla-vseh-napravlenij-podgotovki>.
- Путин одобрил введение обязательного ЕГЭ по истории для абитуриентов-гуманитариев. (2025). Pobrane z: <https://www.tatar-inform.ru/news/putin-odobril-vvedenie-obyazatel'nogo-ege-po-istorii-dlya-abiturientov-gumanitariyev-5988963>.
- Указ Президента Российской Федерации от 08.05.2024 № 314 „Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области исторического просвещения”. (2024). Pobrane z: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202405080001?index=2>.
- Spiegel Online: Путин – главный учитель истории в России. (2013). Pobrane z: <https://www.dw.com/ru/spiegel-online-путин-главный-учитель-истории-в-россии/a-17250022>.